

राजकीय, सामाजिक स्तरावर बहुमान पावलेले उच्च वर्णीयिही होते. श्री साईबाबांनी प्रत्यक्ष वर्ण व्यवस्थेवर आधात न करता ज्याच्या त्याच्या कलाप्रमाणे आपआपले नित्यनैमित्तिक आचरत असता त्यांनाच एकप्रकारे उत्तेजन देऊन अती हळूवारपणे खन्या धर्माची दिशा दाखविली. म्हणून सर्व धर्मीय पंथीय एकाच व्यासपीठावर आले व गुण्यागोविंदाने आपआपले आचार धर्म पाळले. हे सारे होत असता मानवतावादाची जाणीव सर्वांना करून आपला धर्म व संस्कृती व्यक्तीगत मयदित ठेवून धर्म, जात व पंथ याच्या पलिकडे सारा मानव समाज नेण्याचे महान कार्य श्री साईबाबां इतके इतरत्र प्रभावी झाले असेल असे वाटत नाही. आजच्या संघर्षमय काळात त्यांचे कोट्यावधी उपासक प्रेमाने बंधुभावाने, एकत्र नांदत आहेत, ही किमया म्हणजेच सान्या जगाचा एकच देव अनेक नाम रूपाने असलेला 'सबका मालिक एक' श्री साईबाबा म्हणजेच 'मातापिता' त्यांच्या अलौकिकत्वाने तेजाने व्यापक चिरंतन तत्वाने अणुरेणूशी एकरूप आहेत. श्री साईबाबांचा जन्म कुठे झाला, आईबाप कोण, वय किती या गोष्टी समजण्यात काही अधिक फायदे संभवत नाहीत. ते कुठल्या शाळेत गेले, काय शिकले, त्यांना संस्कृत समजत होते का, ते ब्राह्मण की यवन या सर्व प्रश्रांची उत्तरे श्री साईसत्चरित्रात सापडतील. श्रद्धेने व अभ्यासू वृत्तीने जितकी पारायणे आपण करू तेवढे अनेक पैलू आपल्याला दिसतील. भक्ती, ज्ञान, वैराग्य हे सारे त्यात असून त्यात श्री साई सामावला आहे. श्री साईबाबा अयोनिज अनादी असे परब्रह्म असून ते केव्हाही कुठेही भक्ताकरिता प्रगट होतात. ते जरी आपल्याला चर्मचक्षुंना दिसत नसले तरी त्यांचे आस्तित्व जाणवते. श्रींच्या चरणी अनन्य श्रद्धा व सबूरी असणे आवश्यक आहे. त्यांना दुसरे काही नको भावभक्ती पाहिजे, आपण प्रेमाने पानफूल अर्पण करतो त्याचा ते स्वीकार करतात.

सर्वधर्मीय व सर्वभाषिक त्यांच्या त्यांच्या रिवाजाप्रमाणे श्री साईबाबांची भक्ती करतात व ती फलद्वूप होते. याचा अर्थ ते सर्व भाषा जाणतात. याचे कारण ते सर्वांचे हृदयस्थ आहेत. मनातील विचार शब्दरूप होण्याआधी ते जाणतात व त्याचे प्रत्युत्तर आपल्याला मिळते, याची जाणीव मला अनेक वेळा झाली आहे. श्री ज्ञानेश्वर माऊली म्हणते 'तू मन हे मीच करी'. भाषा हे त्या साईभगवंताचे गुण गाण्याचे, प्रार्थना करण्याचे साधन आहे. मौन हे सुद्धा साधन आहे. आपण जसेजसे मनाने त्या देवाशी एकरूप होऊ तसे तसे आपण देवाजवळ जाऊ. अशा रितीने भाषेचे बीज कुठलेही असो, सर्वांच्या उगमस्थानी तोच व आस्तित्वही त्याचेच. ज्याच्या सत्तेशिवाय झाडाचे पान हालत नाही, त्याच्याच सत्तेने आमची हालचाल होते, आम्ही बोलतो. अशा साईभगवंताला सर्व ज्ञात आहे, फक्त आम्हाला ते अज्ञात आहेत. ते बुद्धीगम्य नाहीत. सान्या अंतरिक्षाचा जसा शोध घेता येत नाही तसा त्यांच्या अस्तित्वाचा बोध होत नाही.

सोडुनी लाख चतुराई ॥ स्मरनित्य साई ॥ श्री साईसत्चरित्र नमो.

प्रेमरूप भगवान् श्री साईनाथ

— श्री. पुरुषोत्तम एम. अवारे

अडगांव, बु ॥ ४४४ १२६;

ता. तेलहारा, जि. अकोला.

शिरडीत म्हाळसापती, आप्या जागले व काशीराम शिंपी हे भक्त महाराजांची मोठ्या श्रद्धेने पूजा, सेवा करीत असत. यात काशीराम शिंपींना महाराजांचे अतिशय वेड लागले होते. ते इतके की, त्याचे वर्णन करणे अपरिहार्य! महाराजांकरिता चिलीम, तंबाखू व धुनी जाळण्याकरिता काढ्यांची व्यवस्था हे सर्व काशीराम शिंपीच करीत असे व ते सुद्धा नियमीत. श्री साईनाथ कुणाही व्यक्तीकडून दक्षिणा वर्गै स्वीकार करीत नसत. हा प्रकार पाहून काशीरामने विचार केला, महाराज जर माझ्याकडून काही घ्यायला लागले तर फार बरे होईल. त्याने महाराजांना दक्षिणा घेण्याकरिता पुष्कळ विनवणी केली. महाराज सुरुवातीपासूनच त्याच्यावर प्रसन्न होते, त्यांनी दक्षिणा घेणे सुरु केले. काशीरामने दिवसाची सर्व कमाई महाराजांच्या चरणी अर्पण करायची व महाराजांना इच्छा असेल त्याला हात लावायचे, असा नित्यक्रम चालू झाला. काही दिवसांतच काशीराम अभिमानाने फुगायला लागला. महाराज माझ्याच कडून दक्षिणा स्वीकार करतात, इतरांकडून नाही. महाराजांनी ते बरोबर ओळखले. परंतु काशीरामला काय माहित माणसाची काय ताकद जो देवाला दक्षिणा घ्यायला निघाला. महाराजांनी काशीरामचे गर्वहरण करण्याचा विचार केला. काशीराम जे काही महाराजांच्या समोर ठेवायला लागला ते सर्व महाराज उचलायला लागले. आता काशीरामच्या डोळ्यावरून गर्वाच्या धुंदीची झापड उडाली व तो संकटात सापडला. महाराज दररोज दक्षिणा मागायला लागले. काशीराम जवळ शिलाई मशीन तेवढी बाकी होती. ती सुद्धा त्याने विकली, घरचे सर्व सामान विकले, कर्जबाजारी झाला. शेवटी महाराजांबरोबर मशिदी मध्ये राहायला लागला. परंतु देवाला गर्विष्ठ भक्ताचे पूर्ण गर्वहरण करायचे असते. महाराजांनी त्याच्याकडून दक्षिणा मागणे बंद केले नक्हते. शेवटी नतमस्तक होऊन काशीरामने महाराजांचे पाय पकडले व म्हणाला, ‘महाराज, आता माझी सर्व संपत्ती नाश पावली, मी संपूर्ण दरिद्री झालो, आता माझ्यावर दया करा.’ महाराजांनी आपल्या लीलेने त्याला दर्शन दिले व सर्व संपत्ती परत केली. व त्याला एक संदेश दिला, मुंग्यांना रोज साखर टाकावी, याचा अर्थ असा की, प्राणी प्राण्याताच देवू शकतो देवाला नाही.

सदगुरु श्री साईबाबांचे सदगुरु

श्री साईसत्चरितकार हेमाडपन्त उर्फ श्री. अण्णासाहेब दाभोळकर यांनी श्री साईसत्चरितात सदगुरु श्री साईबाबांच्या सदगुरु विषयी अतिशय मनोरंजक माहिती दिलेली आहे. कथा, उपकथा, आडकथा, अनुभव-कथन, दृष्टान्त, स्वप्र-निवेदन, आत्मानुभव याद्वारे त्यांनी श्रीबाबांच्या गुरुविषयी माहिती, त्यांचा उपदेश कथन केलेला आहे. या कथनात हेमाडपन्तांची उत्कृष्ट वर्णनशैली अंतर्भुत आहे. त्यामुळे वाचक तृप्त होतो. तात्त्विक, विलक्षण, तौलनिक विचार योग दर्शनामुळे, सहज स्पष्टीकरण वर्णनशैलीमुळे व उत्कृष्ट उपमा अलंकारांनी नटलेल्या शब्द सौंदर्यमुळे आध्यात्माचा अमृत वर्षाव वाचक-श्रोत्यांच्या तन मन हृदयात सहजपणे प्रवेश करीत असतो. चरितातील सुबोध वर्णन शैली मर्मस्पर्श करीत वाचकांना अन्तर्मुख बनविते. बाबांनी स्वतःच सांगितलेल्या अपरिमित आख्यायिका, गुरु उपदेश, व्यवहारपूर्ण अनुभव, पूर्व संचित कार्याचे बेरे वाईट फळ, गुरुवर्म, गुरुकर्म इत्यादी विषयी मधुर भाषेत, अर्थपूर्ण कथा, अनुभव-दृष्टान्त औकताना, वाचताना श्रोते-वाचकांच्या अंतरीचे समाधान पूर्ण होते. श्रीबाबांनी दिलेल्या कृपा आशीर्वादामुळेच हेमाडपन्ताना सुन्दर, उत्कृष्ट, हृदयस्पर्शी गुरुचरित ग्रंथ निर्माण करता आला. सदगुरु बाबांनी भक्त दाभोळकरांना कार्यप्रवण करून व कथा वार्तादि अनुभवांचा संग्रह ओवीबद्ध लिहवून घेऊन आपणा सर्व साईभक्तांवर अगणित उपकार केले आहेत. आपणा सर्वांना परम सुख, शान्ति, समाधानाचा भाग्य ठेवाच आपल्या हाती दिला आहे. आता या काव्य कलशातील अमृत पान केव्हा, कोठे, किती, कसे करावयाचे हे भक्ताने निष्ठापूर्वक ठरविले पाहिजे. भक्त-वाचक-श्रवणकारांनी अभ्यासू, चिकित्सक, संयमी वृत्तीने त्याचा बोध घेतला व चिन्तन-मनन केले तर आपणा सर्व भक्तांना या संसार-व्यवहारातील अनंत समस्यांवर उत्तम मार्गदर्शन मिळते. जशी 'बाबांची ऊदी' अनेक रोगांवर 'रामबाण' (साई-बाण) औषधी आहे, तद्वत् बाबांची चरित-वाणी देखील अनंत समस्यांवर साईराम-बाण आहे.

आता सांप्रत अध्यायात।
स्वयें बाबांच्या मुखें वर्णित।
ऐसा गोड कथितो वृत्तान्त।
श्रोतया अत्यंत हितकारी ॥४॥

अ. — ३२.

चरित लेखक साईभक्त श्री. दाभोळकर खरोखरच पूर्वपुण्याई मुळेच बाबांच्या मुखे मधुर वाणीतील शब्द माधुयनि कथा ऐकून परम भाग्यवान ठरले आहेत. या अमृत कथन सेवनाचा ठेवा त्यांनी परम सन्तोषाने वाचकांच्या हाती सोपविला आहे, मोळ्या उदार अंतःकरणाने!

या कथेचि परम नवलाई।
स्वमुखें साई वदले जी ॥६॥

उपवास करून, उपाशी पोटी राहून सदगुरुची सेवा करावी हा निश्चय अयोग्य आहे असे बाबांनी एका भक्त बाईला पटवून दिले. तिच्याकडून खमंग पुरण पोव्या करवून घेतल्या, तिला खाण्यास सांगितल्या व इतरांनाही पोटभर खावयास दिल्या.

उपासाहून अनेक गुण ।

कैसे तिजला दिले ठसवून ।

गुरु उपदेश-कृपा मिळाल्याशिवाय कोणतेही पक्के 'ज्ञान' मिळत नाही —

गुरु कृपेवीण नाही ज्ञान ।

इतर तो शीण केवळ ॥१७॥

रमणीय, लोभस, आकर्षक, रमणारा संसार, धनधान्य-वस्त्र-निवारा-पुत्र-दार आदि वैभवाचा रमणीय मनमोहक संसार 'मृगजळ' आहे असे केव्हा वाटते? जेव्हा पवक्या सदगुरुशी भक्ताची भेट होते तेव्हाच! ज्यांना या मोह, माया वेष्टित संसार यातनांतून मुक्त राहावेसे वाटत असेल त्यांनी —

बांधुनिया मनाची मोट ।

करूनि बुद्धीचा कडेलोट ।

होऊनिया निःसंग निपट ।

लक्षावें नीट गुरु चरणा ॥३४॥ — अ. ३२

स्वतः सदगुरु श्री साईबाबा सदगुरुच्या शोधात निघालेले आहेत आणि स्वतः बाबाच म्हणतात — एकदा आम्ही चौघेजण पोथीपुस्तके, पुराणशास्त्रे यांचे अध्ययन करून ज्ञान संपत्र होऊन गुरु गृहातून बाहेर निघालो. बाह्य जगात आम्हा चौघांचा 'सदगुरु शोध' प्रवास सुरु झाला. या चौघांपैकी पहिला भक्त-शिष्य म्हणतो, परावलंबन अयुक्त आहे. स्वतःचा उद्धार स्वतःच करा. दुसरा म्हणतो, संकल्प-विकल्प शून्य असावे. काही न आपणावीण याजगी. तिसरा म्हणतो, सर्व अनित्य आहे म्हणून नित्यानित्य विचार करा, निरंतर तिजा वदे.

चौथा म्हणतो,

मला पुस्तकी ज्ञान आवडत नाही, आदरपूर्वक येण्य गुरु चरणी काया वाचा मने पंचप्राण समर्पण करा. आता या चौघातील बाबांचे वावय कोणते आहे ते चाणाक्ष साईभक्ताने ओळखलेच आहे. कारण स्वतः बाबाच म्हणतात,

गुरु परमात्मा चराचर ।

भरला असे सबाह्याभ्यंतर ।

ऐसा व्हावया निज निर्धार ।

निष्ठा अपार आवश्यक ॥४२॥ — अ. ३२.

गुरुचे प्रेम संपादन करणारा भक्त कसा असावा? बाबा म्हणतात, तो शुद्ध भाविक पाहिजे. अशा प्रकारे सदगुरुच्या शोधात आम्ही चौघेही चालत निघालो. स्वतंत्र, स्वबुद्धी, ज्ञान बळाने आम्हा चौघांना सदगुरुला भेटायचे होते. पण फक्त तिघांनाच! बाबा त्याला

अपवाद होते. वनात आम्ही चौधेही खूप भटकलो. त्यावेळी मार्गात अेक अडाणी दिसणारा, वंजारी लमाण जातीचा ओक मनुष्य आम्हाला भेटला. त्याने उन्हाने तहानेलेल्या, तापलेल्या, त्रासलेल्या आम्हा चौधांनाही पाहिले व म्हणाला, या प्रखर उन्हात तुम्ही का भटकत आहात? कशाचा शोध तुम्ही लावायला निघालात? परंतु गुप्त गोष्ट कोणाला सांगू नये म्हणून आम्ही चौधेही गप्पच राहिलो. आम्हा चौधांच्या अनुत्तरीत, कोमेजलेल्या मुखांकडे पाहून त्या वंजान्याचा जीव कळवळला. तो म्हणाला, बाळांनो, हे अरण्य अतिशय दाट दुर्गम आहे. भर दुपारी कोणीही मार्गदर्शक-वाटाडी न घेता तुम्ही या घोर वनात भटकणे निष्फल आहे. तरी असे नाहक साहस करू नका. तुमच्या शोधाचा गुप्तार्थ सांगू नका. पण, येथे माझ्या झोपडीत थोडावेळ बसा. भाकर तुकडा खा. पाणी या आणि नंतर शोधाला बाहेर पडा. त्या वंजान्याने अत्यंत काकुळतीने आम्हाला विनती केली. पण आम्ही त्याला नकार दिला. आम्ही तसेच पुढे निघालो. आम्हा चौधांनाही बुद्धीमत्तेचा अभिमान होता. या अहंकारामुळेच त्या गरीब वंजान्याच्या मार्गदर्शनाचा आम्ही धिक्कार केला. पण विस्तीर्ण, विशाल वृक्षांनी दाटलेल्या त्या रानावनात खूप खूप भटकलो आणि अखेरीस रस्ता चुकलो. पुढा त्या वंजान्याच्या झोपडी जवळ आलो. भाग्यवान होतो म्हणूनच वंजान्याच्या झोपडीजवळ आलो. वंजारी म्हणाला, आडमागनि गेल्यानेच तुम्हाला कार्यात यश मिळाले नाही.

कार्य सान अथवा मोठे ।
 मार्ग दावावया लागे बोटे ।
 शोध न लागे रित्या पोटे ।
 बुद्धीचे फाटे अफाट ॥ ५६ ॥ — अ. ३२
 असल्याविण ईश्वरी घाट
 मार्गी न होई कोणाची गाठ
 देऊ नये अन्नासी पाठ
 वाढिले ताट डावलू नये ॥ ५७ ॥
 भाकर तुकडा देई कोण
 घे खा म्हणे तयाचे वचन
 मानावा शुभ शकून
 कार्य निर्विन्यकारक ॥ ५८ ॥
 करा आता अल्पाहार
 घर चित्ती किंचित धीर
 परी त्या रूचेना हा सुविचार
 पुनश्च निराहार निघाले ॥ ५९ ॥

श्रीबाबा म्हणतात — त्या वंजान्याने — सदगुरुने आम्हाला वरील प्रमाणे उपदेश केला, विनवणी केली. भाकर तुकडा खावून विश्रांति घेण्यास सांगितले. मला त्या वंजान्याचे

कौतुक वाटले कारण मला कडकडून भूक लागली होती. तहानेने माझ्या घशाला कोरड पडली होती. त्या वंजान्याच्या अलौकिक प्रेमाने मी भारावून गेलो होतो. पण बाकीचे तिघेही जण माझे सोबती पढीक विद्वत्तेने पोटची दया माया विसरले होते. अहंकाराने ताठारले होते. त्या गरीब वंजान्याची विनंती त्यांनी ठोकरली. भाकर तुकडा न खाताच पुळा ते प्रवासाला निघाले. तिघांच्या मनात त्या वंजान्याबदल थोडाही आदर प्रेम नव्हते. कारण “हा (वंजारी) अविद्वान अनधिकारी नीच वर्ण ज्ञात वंजारी ‘भाजी भाकर खा’ घरा चित्ती किंचित धीर” हा सुविचार गुप्त शोधार्थ निघालेल्या माझ्या तीन विद्वान मित्रांना पटला नाही. भुकेल्या पोटी देव भेटत नाही. देव भेटायचा असेल तर मार्गदर्शक — वाटाड्या — सदगुरु पाहिजे. अेकदा का गुरुशी भक्ति-भावना-प्रेमाचे नाते जुळले की भक्ताने गुरुशी संकोचाने, गुप्ततेने वागू नये. अध्यात्मात मार्गदर्शक हा पाहिजे. लहानपणी आई-वडील असतात. नंतर शाळेत गुरुजी मार्गदर्शन करतात. परमार्थ साधनेत सदगुरु मार्गदर्शन करतात. लाभावीण प्रेम करणारा गुरु बाबांना लाभला.

ऐसे लाभावीण प्रेम
करी जो तोच सुबुद्ध परम
तयाचि आदर हाचि अप्रतिम
विद्योपक्रम वाटला ॥ ६४ ॥

भुकेपायो म्हणा अगर प्रेमापायो म्हणा, बाबांची दृढ श्रद्धा त्या वंजान्याच्या अंतरी भिडली. वंजान्याला देखील बाबांचा आजाधारकपणा, वडिलकीची आदरबुद्धी आवडली आणि चमत्कार घडला —

चतकोर खावोनि प्यालो मी उदक
तोंकाय कौतुक वर्तले ॥ ६५ ॥ — अ. ३२

वंजारी वेषातील प्रत्यक्ष गुरुराज प्रगट झाले. श्रीबाबांनी हा वृत्तांत इतर तिघांना सांगितला. त्यांचा त्यावर विश्वासच बसला नाही. गुरुरायांनी ईश्वराचा ठाव-ठिकाणा शोधून देतो असे सांगितले.

येता काय मज समवेत
लावुनि देतो शोध त्वरीत
परी जो आदरील मद्वचनार्थ
तयाचाच स्वार्थ फळेल ॥ ६७ ॥ — अ. ३२

याठिकाणी गुरु आणि भक्त यातील दृढ नाते, प्रेमाचे संबंध बाबांनी वर्णिले आहेत. बाबांची प्रेमभक्ती पाहून गुरुरायांनी त्यांना जवळ ओढले, प्रेमाने गोंजारले आणि —

नेले एका विहीरीवर
वरती पायास बांधिलव देर
वरती पाय खालती शीर
पाण्याबरोबर सोडिला ॥ ६९ ॥

ऐसे मज अलगत लोंबत
सोडिले विहीरीत गुह राये ॥ ७० ॥

दहा बारा घटका गेल्या नंतर गुरुराय-सद्गुरु आले आणि मला झरझरा बाहेर काढले.
त्यानंतर त्यांनी मला कुशल विचारले. मी म्हणालो —

होतो अल्यंत आनंद निर्भर
भोगिले जे सौख्य अपार
ते काय पामर मी वानू? ॥ ७३ ॥

या बाबांच्या — सद् भक्ताच्या उत्तराने सद्गुरु प्रसन्न झाले आणि त्यांनी प्रेमाने बाबांच्या
अंगावरून हात फिरविला. आपल्या सद्गुरुच्या शाळेचे वर्णन करताना बाबा देहभान
विसरून गेले आहेत —

काय गोड गुरुची शाळा
सुटला जनक जननीया लळा
तुटली मोह ममतेच्या शृंखला
लाधलो अवलोळा मुक्तता ॥ ७६ ॥

सुटला दुरापाश सगळा
भंगली प्रवृत्ति प्रतिबंध अर्गळा
वाटे या गुरुच्या गळ्यातंचि गळा
घालूनि त्या डोळा बसवावे ॥ ७७ ॥

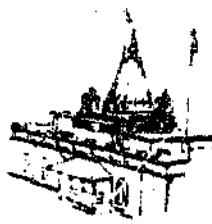
तयाचे प्रतिबिंब नसता डोळा
तो काय शुद्ध मांसाचा गोळा
अथवा त्याहून बरा मी अंधळा
ऐसी ही शाळा मज झाली ॥ ७८ ॥

लागता या शाळेस पाय
कोण हत्थागी माधारा जाय
माझे घरदार बापमाय
सर्वचि गुरुराय जाहले ॥ ७९ ॥

श्री बाबा तन-मन-धन वाचापूर्वक सद्गुरुमय झालेले आहेत. जळी, स्थळी, काष्ठी
सर्वत्रच त्यांना सद्गुरुरूप दिसत आहे. जागृती-स्वप्रावस्थेत गुरुध्यान, गुरुरूप पाहणारे
बाबा खरोखरच सद्भक्त पक्के शिष्य झाले आहेत —

गुरु अेक दृष्टीचे ध्यान
इतर सर्वे गुरु समान
नाही गुरुविण दुजे आन
'अनन्य अवधान' या नाव ॥ ८१ ॥

पक्कया गुरुचे बोल पक्कया गुरुभक्त शिष्याला परमार्थ पथावर डोळसपणे नेत असतात.

प्रसंगी गुरु शिष्याला वर्मी बोलून नीट मार्गालाही लावत असतो —

जयाचा बोल झोऱेना वर्मी
साक्षी न पटे अंतर्यामी
तयाचे गुरुत्व काय कामी
व्यर्थ रिकामी वटवट ती ॥ ८७ ॥

अशा प्रकारे गुरुसेवा करून, बाबा रानीवनी न हिडता, गुरुचा शोध न करता —

दाविला मज ज्ञानाचा ठेवा ।
लागला न मज शोध करावा ॥ ८८ ॥

ज्ञानाचा ठेवा मिळविला. ज्या भक्तांना गुरु ज्ञान मिळवायचे आहे, त्यांनी मनाचा गर्विष्टपणा, ज्ञानाचा तोरा, दुष्ट अभिमान यांचा त्याग करणे आवश्यक आहे.

टांगी जै उफराटे गुरुराय
तै मज आनंद कैसा होय
समर्थ गुरुमाय जाणाया ॥ ९० ॥
संतां (गुरु) घरची उलटीच खूण
हें तो अनुभवजन्य ज्ञान
एथें निष्ठाच ओक प्रमाण
एक साधन गुरुकृपा ॥ ९१ ॥

श्री. दाभोळकर म्हणतात, श्रीबाबा हे तर प्रत्यक्ष अवतारी ईशरूप असूनही त्यांनी वंजारीस गुरुपदी मानले, त्याने दिलेले अन्न ब्रह्म सेवन केले, त्याची सेवा चाकरी केली व स्वतःला धन्य करून घेतले. प्रत्यक्ष दत्तमाऊली, परब्रह्म श्रीकृष्ण यांनीही अनेक गुरु केल्याचे पुरावे, दाखले आपल्या प्राचीन ग्रंथांत आढळतात. विश्वातील प्रत्येक अणुरेणूत आपली गुरुमाय आहे असे ज्याक्षणी भक्ताला अनुभवास येते त्याक्षणी त्याला मनोभन साक्षात्कार घडतो. तो क्षण त्याच्या जीवनातील परमोच्च परमार्थ मिळविणारा भाग्यवान श्रीक्षण होय!

बाबांच्या दरबारात अनेक जात, पंथ व भिन्न व्यवसाय करणारे लोक असत. गारोडी, गोंधळी, जंगम, महार, गायक, नर्तक, कोलहाटिणी इत्यादिही खेळ करण्यास येत असत. आणि याच दरबारात —

हा वणजारी प्रेमळ ।
आत्मा की वेळ साधुनि ॥ १२० ॥

आणि प्रेमळ वणजारी गुरुने बाबांना शिकविले —

देव न लाभे रित्या पोटी
आधी आत्याची करा संतुष्टी ।
अतिधोजन तेही न हितकर
मित भोजन खरे सुखकर

उपास अतिरेक भयंकर
असुख निरंतर भोगवी ॥ १२९ ॥

दादा केळकरांच्या घरी आलेल्या गोखले बाईच्या उपवासाचा संकल्प बाबांनी अेका क्षणात मोडून काढला व तिला पुरणाच्या पोव्या करून सर्वांना पोटभर खायला दे असा उपदेश केला.

याच ३२ व्या अध्यायात आता बाबा गुरु भेटीची दुसरी गोष्ट सांगत आहेत. एकदा मी लहान असताना पोटाभोवती फडका बांधून पोटापुरता धंदा मिळावा म्हणून निधालो.

बीड गावात आलो, तेथे मला जरीकाम मिळाले. माझा फकीर, माझे सरकार माझा सदगुरु मोठा भला कल्याणकारी साधु आहे, त्याच्याकडे अमाप संपत्ती आहे.

माझे सरकार (गुरु) न्या न्या वदे
मजलाच जो तो म्हणे दे दे
कोणी न माझ्या बोलासी लक्ष दे
एकही सुधे ऐकेना
मी म्हणे तो पैका खणावा
गाड्यावरी लुटून न्यावा
खरा माईचा पूत असावा
तेषेच भरावा भांडार ॥ १६३ ॥

११, १८, १९ या अध्यायांत देखील बाबांनी गुरु महिमा वर्णन केलेला आहे —

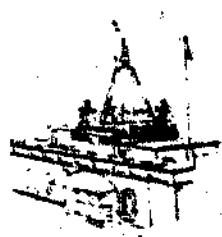
संगमनेर जिल्ह्यातील खाशाबा देशमुख यांची आई राधाबाई म्हातारी साईबाबांचा गुरुमंत्र मिळण्यासाठी शिर्डी येथे आली. कानमंत्र मिळ्याल्याशिवाय अन्न-पाणी सेवन करावयाचे नाही असा तिने निधार केला. तीन दिवस तिने पूर्ण उपोषण केले. साईभक्त माधवरावांना विचार पडला. म्हातारी मरणाला भिईना; पण त्यांना वाटले की बाबांवरच आळ येईल की, बाबांनी तिला उपदेश केला नाही, मारून टाकले. बाबा म्हणतात, देह नश्वर आहे, पण आत्मा अक्षर, अक्षय आहे. आणि म्हणूनच बाबा सर्व भक्तांना भक्ति आणि नामस्मरण याचाच उपदेश करीत. माधवरावांची मध्यस्ती फळाली आणि बाबांनी त्या म्हातारीला म्हटले, आई तू अशी मरणाला जवळ का करतेस?

“आई, तू काज गे घेतले धरणे
कां तुज मरणे आठवले” ॥ ४० ॥

बाबांचे अंतरंग जसे प्रेमळ, तसे बोलणेही मंजूळ!

असो तिजला हाक मारिली
आपुले समुख बैसविली
निजगुरुत्वाची गुप्त किल्ली
प्रेमे दिघली निजहाते ॥ ४३ ॥ — अ. १९

सदगुरु बाबांनी तिला आपल्या सदगुरुची कथा सांगितली. माझा गुरु मोठा कृपा सागर होता. प्रारंभी त्याने माझे मुंडन केले आणि दोन पैसे निष्ठा, सबूरी माझ्याकडे

मागितले. मी तात्काळ त्यांना देन पैसे दिले —

माझ्याही मनी प्रबळ आस
कधी न सोडावी तया (गुरु) ची कांस
तया मुखेच घ्यावे मंत्रास
दीर्घ सायास करूनि ॥४८॥ — अ. १९

आरंभी तयाने मज मुंडिले
पैसे दोनचि याचिले
ते मी तात्काळ देऊनि टाकले
बहु मी प्रार्थिले मंत्राक्षर ॥४९॥ — अ. १९

पैसे भागणारा सदगुरु अशी शंका माझ्या मनात बिलकूल आली नाही. मी ते दोन पैसे - श्रद्धा आणि सबुरी 'म्या ते तेव्हाच टाकिले देऊन। तेणे मज प्रसन्न गुरुमाय ॥५२॥ सबुरी म्हणजेच धैर्य, पुरुषाचे पौरुष तीच सबुरी! सबुरी म्हणजेच सदगुणांची खाण आहे. निष्ठा म्हणजेच श्रद्धा, प्रेम! सबुरी आणि श्रद्धा या दोन्ही सखव्या बहिणी आहेत. सदगुरु किंतीही प्रबळ असला तरी भक्ताकडून तो श्रद्धा, सबुरी याच दोन तत्त्वांची अपेक्षा करीत असतो. बाग वर्षे मी गुरुची सेवा प्रेमभावे केली.

प्रेमे गुरुमुखावलोकन ।
करुवे म्यां रात्रंदिन
नाही मज भूक ना तहान
गुरुविण मन अस्वस्थ ॥६४॥

हीच माझ्या गुरुची अपेक्षा
काही न इच्छी तो यापेक्षा
केली न माझी केव्हाही उपेक्षा
संकटी रक्षा सदैव ॥६६॥ अ. — १९

रात्रंदिवस गुरुध्यान हेच माझे अन्नपाणी होते. कासवी प्रमाणे मला गुरुने सांभाळले.

कासवी जैसी आपुले पोरा
घालिते निज दृष्टीचा चारा
तैसीच माझे गुरुची तळ्हा
दृष्टीने लेकरा सांभाळी ॥६८॥ — अ. १९

आई, तुला मी खरेच सांगतो, गुरुने माझे कान केव्हाच फुळकले नाही. मला कान-मंत्र दिला नाही. मग तुला मी कसा कानमंत्र देवू? कासवी नदीच्या पैलतिरी असते पण केवळ प्रेम दृष्टीने ती आपल्या पोरांबाब्लंचा सांभाळ करते. सदगुरु देखील प्रेमदृष्टीने आपल्या भक्तांकडे पहातात, मंत्रांच्या खटफटीत नसतात.

तरी तू जा अन्न खाई
नको हा घालू जीव अपायी

एक मजकडे लक्ष दर्दे
परमार्थ येईल हातास ॥७२॥ — अ. १९

तू मजकडे अनन्य पाही
पाहीन तुजकडे तैसाच मीही
माझ्या तुजकडे तैसाच मीही
माझ्या गुरुने अन्य काही
शिकविले नाहीच मजलागी ॥७३॥

सदगुरु साईबाबा त्यांच्या सदगुरु विषयी अंत्यत निष्ठा बाळगून होते. ही निष्ठा प्रखर
प्रेमभरीत होती —

नलगे साधन संपन्नता
नलगे पटशास्त्र चातुर्यता
अेक विश्वास असावा पुरता
कर्ता हर्ता गुरु ऐसा ॥७४॥

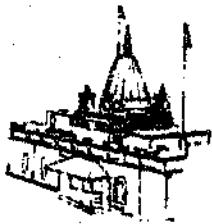
सदगुरुची महती गाणारे, आचरणात आणणारे श्रीसदगुरु साईबाबा खणेखरच महान
भक्त-शिष्य होत. सदगुरु रूपाला त्यांनी क्षणभरही डोक्यासमोरुन हलविले नाही. सदगुरु
विषयी अपरंपार प्रेमभाव, भक्ती-भाव, विश्वास तर त्यांच्या हृदयी अपार होता; पण
'गुरु' म्हणजेच साक्षात् 'परब्रह्म हरि' याची त्यांना पूर्ण खात्री पटलेली होती —

म्हणुनि गुरुची थोर महती
गुरु हरिहर ब्रह्ममूर्ति
जो कोण जाणे त्याची गति
तो एक त्रिजगती धन्य या ॥७५॥

ज्याला गुरुची महती कळली, त्याची या तिन्ही जगात कीर्ति पसरली, असेच बाबा
आपणा सर्व साई भक्तांना कळकळीने सांगत आहेत. उपदेश श्रवण करणे सोये आहे
पण आचरणात आणण्याचा जो धैयनि प्रयत्न करील; तो साईभक्त असो, दत्तभक्त असो,
कोणत्याही देव-देवता ठायी सदगुरु मानून त्यापायी ढूढ निष्ठा ज्याची आहे तो खणेखरच
या त्रिलोकात धन्य आहे याची खाही आपणा सर्वांचे सदगुरु बाबा खात्रीपूर्वक देत
आहेत. म्हातारीने बाबांचा उपदेश कळकळीने एकला व साई महाराजांच्या पायी डोके
ठेवले आणि आमरण उपोषणपासून फरवृत्त झाली.

सदगुरुची निवड करताना बाबांनी सदगुरु कसे असावेत हेही थोडक्यात सांगितले
आहे. अ — १९, ओ — ६२ यात भक्ताने देखील कसे असले पाहिजे याचे मर्म
आपोआप कळते —

भक्तिक प्रेमाचा केवळ पुतळा
जयास शिष्याचा खात्र विहाव्य
माझ्या शुद्धमृग इरु विहाव्य

सुख सोहळा न वर्णवे ॥ ६२ ॥ — अ. १९

गुरु हा निराकार असावा की आकारी, सगुण की निर्गुण असावा हे तत्व भक्ताच्या
मनावर ठसलेले असावे —

पूजक जेथवर साकारू
देहधारीच आवश्यक गुरु
निराकारास निराकारू
हा निर्धार शास्त्राचा ॥ १० ॥ — अ. ११

भक्त ध्रुव बाळ ईश्वराला पहायला अरण्यात गेला. तेजस्वी तपोबलाने त्याने ईश्वरालाच गुरु मानले. एकलव्याने तर मातीच्या पुतळ्याला गुरु मानले व अखिल विश्वात तो धन्य झाला. आपण जरी बाबांचा प्रत्यक्ष देहधारी सहवास अनुभवला नाही तरी त्यांच्या विषयीचे अनुभव, कथा, दृष्टान्त व स्वप्र अनुभव सांप्रत जीवन्त, देहधारी भक्तांकडून ऐकलेले आहेत. ज्यांनी बाबांना गुरु मानले अशा भक्तांना आपण वंदन, स्पर्श केला आहे. याचा सोपा अर्थ असा की, ज्यांनी बाबांना पाहिले नाही; त्यांनी कथा, कीर्तने वाचून, ऐकून मनात दृढ भक्तीभावाने बाबांना सद्गुरु स्थानी आदराने पाहावे. पारमार्थिक, आध्यात्मिक अभ्यासात गुरुपायी निष्ठा, प्रेम अढळ पाहिजे म्हणजे मार्ग आपोआप सापडतात.

श्री. तात्यासाहेब नूलकरांचे स्लेही डॉक्टर पंडीत बाबांच्या दर्शनाला गेले. तेथे बाबांनी त्यांना दादा केळकरांकडे जायला सांगितले. नंतर दादा केळकर यांनी बाबांची पूजा केली. त्यावेळी या डॉ. पंडीत यांनी श्रीसाईच्या मस्तकावर त्यांना 'सद्गुरु' मानून सुरेख त्रिपुङ्गु रेखिला. दादा मनात घावरले, बाबां रागावतील म्हणून! पण बाबा प्रसन्न दिसले कारण पंडीत यांची दृढ गुरुनिष्ठा धोपेश्वरीचे रघुनाथ उर्फ काका पुराणिक यांच्या पायी होती. बाबांच्या देही त्यांना काका पुराणिक यांचे, त्यांच्या सद्गुरुचे दर्शन झाले म्हणून बाबा त्यांच्या गुरुभक्तीवर प्रसन्न दिसले —

दादा तयाचा गुरु बामण
मी जातीचा मुसलमान
तरी मी तोचि ऐसे मानून
केले गुरु पूजन तयाने ॥ ६२ ॥ — अ. ११

आपण मोठे पवित्र ब्राह्मण
हा जातीचा अपवित्र यवन
कैसे करू त्याचे पूजन
ऐसे न तन्मन शंकले ॥ ६३ ॥

ऐसे मज त्याने फसविले
तेथे माझे उपाय हरले
नको म्हणणे जागीच राहिले
आधीन केले मज तेणे ॥ ६४ ॥ — अ. ११

दादा केळकरांची भक्ती दृढ झाली ती सद्गुरु साईबाबांच्या पायी, ती या घटनेमुळेच!

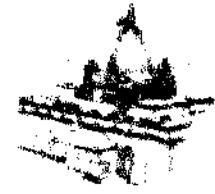
दादा केळकरांची श्री सद्गुरु साई चरणी भक्ती, प्रीति दृढ व्हावी म्हणून देखील बाबांनी ही घटना मुद्दाम घडवून आणली असावी. श्रीसाईबाबा साक्षात् परमेश्वरी अवतार! त्यांना कोणतीच गोष्ट, घटना घडविणे अशक्य नाही.

श्री साईबाबांचे चरित्र व चरित्र्य यावर मानवी बुद्धीने विचार करणे अशक्य आहे. कारण त्यांनी 'सद्गुरु' म्हणून भक्तांना जे अनुभव, दृष्टान्त, प्रात्यक्षिके, प्रमाणे, कथा इत्यादी माध्यमाद्वारे जी शिकवण दिली आहे ती दिव्य भव्य आणि मानवी मनाला थक करणारी 'गुरु किल्ली' आहे. बाबा स्वतःच म्हणत —

माझ्या सद्गुरुने कोणालाही मंत्र किंवा उपदेश दिला नाही. कासवीण ज्याप्रमाणे पिल्लांचे पोषण केवळ प्रेम दृष्टीने करते; त्याप्रमाणे माझ्या 'सद्गुरुने' माझे पोषण केले. त्यांच्या केवळ प्रेमळ दृष्टीने माझे तन, मन तृप्त होत असे. भक्ताच्या योग्यते प्रमाणे सद्गुरु भक्ताला ब्रह्मानंद मिळवून देत असतात. श्री साईभक्त बाबांचा लाडका 'गण' उर्फ श्री. ह. भ. प. दासगण महाराज उर्फ श्री. गणेश दत्तात्रय सहस्रबुद्धे यांना एकदा पंढरपूरास जाण्याची खूप इच्छा झाली. त्यावेळी पंढरपूरास जाण्याची आवश्यकता नाही; प्रत्यक्ष 'सद्गुरु' हाच श्रीपांडुरंग आहे; असे दर्शन बाबांनी त्यांना दिले व सद्गुरु प्रेमनिष्ठा दृढ केली. साईभक्त जोग यांनाही श्री साईबाबांनी शिर्डीतच अक्कलकोट निवासी श्रीसमर्थ सद्गुरु श्री अक्कलकोट स्वामींचे दर्शन दिले. तेथे हजर असलेल्या सर्वांनाच श्रीसमर्थांचे दर्शनाचा लाभ झाला. या घटनांतून बाबांना असे सुचवायचे आहे की, भक्त, साधक, उपासक, मुमुक्षु कोणीही असो त्याने आपल्या गुरुवर (हयात असो अगर नसो) सत्य प्रेम ठेवून स्वतंत्र बुद्धीने विचार, अभ्यास, निदिध्यास, स्मरण केल्यास त्या साधक-भक्ताला त्याच्या योग्यतेप्रमाणे त्यांच्या भक्ती-वर्मानुसार त्यांच्यावर 'सद्गुरुची कृपा' होत असते.

साईबाबा स्वतःच 'सद्गुरु' योग्यतेचे होते तरी सुद्धा ते कोणताच अधिकार किंवा मोठेपणा मिरवित नसत. बोलताना ते स्वतःला परमेश्वराचा 'सद्गुरुचा' बंदा सेवक म्हणवून घेत. अल्ला-मालिक-सरकार-सद्गुरुच सर्वांचे कल्याण करीत आहेत असे ते म्हणत. आपल्या गुरु- सरकार-मालीक- अल्लाचा आशीर्वाद आपल्याला पूर्ण आहे व त्याचेच कृपेने भक्तांची सर्व संकटे दूर होतात, त्यांचे कल्याण होते असे साईबाबा म्हणत. भक्तांना आशीर्वाद देताना ते नेहमी म्हणत- 'अल्ला (सद्गुरु) भला करेगा!' मीच परमेश्वर असे ते कधीच म्हणत नसत. मी परमेश्वराचा - सद्गुरुचा सेवक आहे व त्याचे स्मरण करतो असे ते म्हणत. साईभक्त - बाबांचे लाडके लेकरु श्री. हरि सिताराम दीक्षित (सॉलिसिटर) यांचेकडे साईबाबा म्हणत — मी पूर्वी लोकांना औषध देत असे. मुऱ्डे औषध देणे सोडले आणि माझ्या गुरुला 'हरी हरी' म्हणून हाका मारू लागलो, त्याचे स्मरण करू लागलो आणि खरोखरच 'हरी हरी' म्हणता मला 'हरी-सद्गुरु - परमेश्वर' यांची भेट झाली.

श्री साईबाबांना सर्व धर्मीय सन्त महात्म्याविषयी परम आदर होता. शिर्डीतील गांवकुसा जवळील निबाच्या झाडाखाली साईबाबा कधी कधी बसत असत. तेथेच एका पीराची

तुरबत आहे असे बाबांनी एकदा म्हटले व तेथे भक्त-गणांनी खणून पाहिले, तो तेथे खोखरच तुरबत निघाली. बाबा म्हणाले की, ही तुरबत माझ्या 'सदगुरु' ची (वडिलांची) आहे. येथे दर गुरुवारी व शुक्रवारी ऊद जाळीत जा, म्हणजे त्यात सर्व भक्तांचे कल्याण आहे. आता येथे सुंदर समाधी मंदिर बांधलेले आहे. या निबवृक्षाची पाने गोड लागतात.

संगमनेर तालुक्यातील निमोण गावचे ऑनररी मैजिस्ट्रेट श्री. नानासाहेब निमोणकर बाबांचे सच्चे अस्सल भक्त होते. त्यांना सर्वठायी 'श्रीसदगुरु' साईबाबाच दिसत. ते स्वतःच्या पलीलाही (मरण समयी तीन दिवस अगोदर) म्हणत, तू, बाबाच (सदगुरु) आहेस. तुझ्यात बाबाच (सदगुरु) आहेत. उच्च सदगुरु-भक्तीचे हे उत्तम आदर्श उदाहरण आहे. श्रीसाईबाबा हे उच्च प्रतीचे, श्रेष्ठ भक्त साधक होते. यामुळेच ते उत्तम, श्रेष्ठ, अस्सल प्रतीचे भक्त-साधक निर्माण करू शकले. श्रीसदगुरु साईबाबांच्या ठायी नितांत श्रद्धा असलेले भक्त अनंत होते व आहेत यांत प्रमुख भक्त मंडळी पुढील प्रमाणे -
(१) नागपूरचे श्रीमंत गोपाळराव उर्फ बापूसाहेब बुटी (२) सुन्दरबाई क्षीरसागर उर्फ राधाकृष्णआई (३) हरि विनायक साठे (डेप्युटी कलेक्टर) (४) गणेश दामोदर केळकर (५) निबंगावचे सिताराम डेंगळे (६) गणेश दत्तात्रेय सहस्रबुद्धे उर्फ दासगणू महाराज (७) कोपरगावचे मुलकी सर्कल इन्स्पेक्टर गोपाळराव गुंड (८) शिर्डी खंडोबाचे भक्त म्हाळसापती (९) चांदभाई (धुपखेडे गावचा पाटील) (१०) काशिराम शिंपी (११) आप्पा जागले (१२) माधवराव बळवंत देशपांडे (१३) साधु जानकीदास (१४) साधु गंगागीर बाबा (१५) अक्कलकोट येथील आनंदनाथ महाराज (१६) दगडू भाऊ गायके (१७) नंदराम शिवराम मारवाडी (१८) भागचंद मारवाडी (१९) राहता गावचे चंद्रभान शेट मारवाडी (२०) राहताचे खुशाल चंद शेट (२१) अहमदनगर जिल्ह्याचे कलेक्टरचे चिटणीस चिंदंबर केशव ऊर्फ अण्णासाहेब गाडगीळ (२२) शिर्डी गावचे तत्या गणपती पाटील (२३) दामोदर सावळाराम उर्फ दामूशेट कासार (२४) माधवराव देशपांडे यांचे सासरे गोविंदराव सापकर (२५) नारायण गोविंद उर्फ नानासाहेब चांदोरकर (कल्याण येथे राहणारे, नगर कलेक्टरचे चिटणीस) (२६) नानासाहेब चांदोरकरांचा धाकटा मुलगा बापू चांदोरकर (२७) भागोजी शिन्दे (२८) सॉलिसिटर हरी सिताराम दीक्षित (पाले येथे राहणारे) (२९) श्री साईसत्चरितकार कै. भक्तवर्य श्री. गोविंद रघुनाथ ऊर्फ अण्णासाहेब दामोदकर ऊर्फ बाबांचे हेमाडपत्त (वांद्रे येथे राहणारे) (३०) श्री बाबांचे बाळ उर्फ कै. बाळकृष्ण विश्वनाथ देव इत्यादि श्रीबाबांच्या चरणस्पशनि पुण्यपावन झालेले अनंत भक्त आजच्या आधुनिक भक्त मंडळींचे सदगुरुच आहेत. श्रीसाईबाबा स्वतःच्या सदगुरु स्थानाविषयी अत्यंत विनयशील व जामूत हेते ज्यावेळी शिर्डीतील भक्त मंडळींनी म्हाळसापतीच्या अंगात आलेल्या खंडोबाला बाल वयातील बाबांविषयी माहिती विचारली असता, त्यांनी निबवृक्षाच्या तळी खणायला सांगितले. तेव्हा त्यांना भुयारत चार समया जळताना दिसल्या —

जात्याची तळी सारिता दूर
दृष्टीस पडले एक भुयार
समया चार जळती जै॥१२॥ — अ. ४

चुने गच्छी ते तळघर, गोमुखी पाट माळ सुन्दर
देव म्हणे बारा वर्षे हा पोर, तप आचरला ये स्थळी ॥ १२९ ॥ — अ. ४
नंतर शिर्डीकर भक्तांनी या बारा मुलखाच्या गमती करणाऱ्या पोराला, श्री साईबाबांना
विचारले असता ते म्हणाले —

म्हणे माझ्या हे गुरुचे स्थान, अति पवित्र हे माझे वतन
आहे तैसेचि करा हें जतन, माना मद्वक्तन एवढे ॥ १३१ ॥ — अ. ४

श्री साईबाबांना आपल्या गुरुबद्दल अति प्रेमभाव, आदर होता आणि यामुळेच बाबांची
भक्त मंडळी 'बाबांच्या गुरुचे हे समाधिस्थान' म्हणून वदन करीत. म्हणूनच साईसत्चरितकार
आणि स्वतः सदगुरु साईबाबाही खाही देतात —

"गुरुवार आणि शुक्रवारी
सूर्यास्ती सारवूनिया वरी
ऊद जाळील जो क्षणभरी
देईल श्रीहरि (सदगुरु) सुख तया" ॥ १४३ ॥ — अ. ४

वाचकांची-श्रोत्यांची खात्री पटविण्यासाठी पुढे साईभक्त दाभोळकर म्हणतात —

परी ही साईमुखींची (सदगुरुंची)
श्रवण द्वारे परिसिली ॥ १४४ ॥ — अ. ४
नाही माझिया पदरचे विधान
शंका न धरा अणुप्रमाण
प्रत्यक्ष ज्यानी केले हें श्रवण
ते आज विद्यमान असती की ॥ १४५ ॥ — अ. ४

श्रीसदगुरु साईबाबांच्या भक्तमंडळींत अनेक पशु-प्राण्यांचाही समावेश असे. गुरुच्या प्रेमदर्शनाने
भक्त तात्काळ भयमुक्त होतो आणि ब्रह्म आनंदात मग्न होत असतो.

शेळी, पाल, वाघ, बेडूक, सर्प इत्यादींना श्री साईबाबांचे दर्शन घडले व त्यांना
गुरु आनंद भेटीतून मुक्ती मिळाली —

पूर्व जन्मी यांचे सुदैव
तेव्हा हे जीव होते मानव
मजपाशीच बसावया ठाव
कर्म प्रभाव यानाही ॥ १२१ ॥ — अ. ४६

या ज्या शेळ्या दिसती तुम्हा
होते हे बंधु पूर्वजन्मा
भांडता परस्पर झाली सीमा
ते या परिणामा पावले ॥ १२२ ॥ — अ. ४६

सदगुरु साईनाथ हेमाडपन्तांच्या मुखातून वदवितात —

परस्पर वैराचा परिणाम
उत्तमाचा जन्मे अधम
ऋण-वैर -हत्यांचा धर्म
फिटे तो जन्म परंपरा ॥ ३२ ॥ — अ. ४७

४८ वा अध्याय आपणा सर्वांना सच्चा सदगुरुची आणि सच्चा भक्ताची लक्षणे सांगतो —

असोनि संपूर्ण शब्दज्ञानी
पूर्णनुभवी अपरोक्षदानी
त्याचाचि अधिकार शिष्य प्रबोधनी
म्हणावे त्यालागोनि सदगुरु ॥ ८ ॥ — अ. ४८
उलट शिष्यार्थ निजदेह लागावा
इच्छी तो जाणा सदगुरु ॥ ९० ॥ — अ. ४८
अहंभावाविरहित तोचि सदगुरु हितकारी ॥ ९१ ॥ — अ. ४८

बाबांनी अत्युत्तम, उच्च शिष्य-भक्ताची भूमिका-कार्य कसे घडविले ते आपण वरील विवेचनात पाहिले. आता श्री. बडे बाबांची कथा पाहू. अध्याय २३, ओवी १७० ते १८१ यांत श्री साईभक्त, बाबांचे लेकरू दीक्षित लंगडे काकांनी उत्तम शिष्य कसा असावा हे सांगितले आहे —

आम्ही नेणू दुजा धर्म
आम्हा नाही लाज शरम
गुरु वचन पालन हेच वर्म
हाचि आगम आम्हाते ॥ १७१ ॥
गुर्वज्ञा परिपालन
हेचि शिष्याचे शिष्यपण
हिसा अहिसा आम्ही नेणू
आम्हासी तारफ सदगुरु चरणू... इ. इ.

बडेबाबांना बाबा त्यांचा गुरुच मानत आणि त्यांचे आतिथ्य-पाहुण्यावर करीत. त्यांना बरोबर घेतल्याशिवाय बाबा केवळाही धोजन घेत नसत —

बडेबाबांची काय महती
बसाया स्थान उजवे हाती
बडेबाबानी ओढिल्यावरती
चिलीम सेविती मग बाबा ॥ ११२ ॥ — अ. २३

वास्तविक पाहता, बाबा स्वतःच परमोच्च आध्यात्मिक अधिकारी ईशरूप असताना देखील बडेबाबांचा आदर ते राखीत असत. भक्तांना 'सदगुरु' सेवा कर्शी करावी हे स्वतःच्याच कृतीतून ते शिकवित असत. बडेबाबांना गुरुस्थानी मानून त्यांना आपल्या जवळ बसवित, दक्षिणा देत, सन्मान करीत. बडेबाबा अहंकारी होते तरी सुद्धा बाबांनी त्यांचा अनादर केला नाही.

रोहिला पठाणाची सुद्धा अशीच कथा आहे. हा रोहिला पठाण स्वतःला बाबांचा सदगुरु म्हणवून घेत असे. बाबांना 'पोरा, पोरा' म्हणवून त्यांचेकडून भरपूर सेवा करून घेत असे. कुराणाची कलमे मोठमोठ्याने म्हणत असे. बाबांनी सदगुरु स्थानी मानलेल्या या रोहिला पठाणाने समस्त शिर्डीकरांना हैराण केले होते. एकेदिवशी हा रेड्यासारखा गलेलडू रोहिला पठाण बाबांकडे आला आणि बाबांच्या संगतीत मशिदीत ठाण मांडून बसला. मध्यरात्री देखील हा रोहिला पठाण कुराणाची कलमे कर्कश आवाजाने मोठमोठ्याने म्हणत असे. शिर्डीतील ग्रामस्थांची झोप उडाली. त्यांना या रोहिल्याचा संताप आला. पण बाबांचा त्याला बळकट आधार असल्यामुळे ग्रामस्थांना त्याचे विषयी तक्रार करता येईना. बाबाची त्याला साथ असल्यामुळे तो वढेल आणि ताठर झाला. लोकांशी कठोरपणे बोलू लागला, बेफाम झाला. गावकच्यांना त्याचा त्रास होऊ लागला पण श्री सुदगुरु साई माऊली त्याचे पाठीशी असल्यामुळे गावकच्यांना तक्रार करता येईना. पण बाबाच लोकांना म्हणायचे —

नका सतावू रोहिल्याप्रती
तो मज अति प्रिय वाटे ॥ ११९ ॥ — अ. ३

बाबा स्वयंभू साक्षात्कारी सन्त विभूति असता देखील ते लोकांना म्हणत —

जावे न कोणी त्याच्या वाटे
ओरडू द्या मुक्त कंठे
तयावीण मज रात्र न कंठे
सौख्य मोठे त्याचेनि ॥ १२३ ॥ — अ. ३

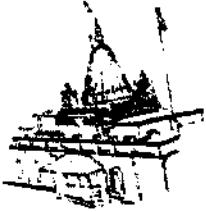
बाबांच्या या बोलण्यामुळे तो रोहीला अधिकच उद्घट झाला.

जणुकाय बाबांनी त्याला आपला 'सदगुरु' मानला व म्हणाले —

रोहिल्याची आवडे मज संगती
नामी प्रीती तयाते ॥ १४० ॥
लक्ष लावी जो मजकडे
नाही तयासी कैचेही सांकडे ॥ १४७ ॥

अध्याय ५ वा, ओ. ११६ यात बाबांनी त्यांचे सदगुरु 'जव्हारअल्ली' याच्यावर अत्यंत प्रीति बहाल केलेली आहे. अहमदनगरचा हा जव्हारअल्ली फकीर वीरभद्र देवळाजवळ शिष्यासह राहू लागला. फकीर जव्हारअल्ली मोठा सबळ दैवाचा होता. त्याचे भजनी अनेक लोक लागले. आणि साक्षात् श्री भगवन्त साईबाबांनी त्याचे शिष्यत्वे पत्करले. वीरभद्रदेव बाटविला असा आरोप झाल्याने हा फकीर तेथून शिर्डीस आला व बाबांच्या मशिदीत राहिला. बाबांना म्हणाला,

हो म्हणे तू माझा चेला
स्वभाव बाबांचा बहु रंगेला
हूं म्हणता फकीर संतोषला

घेऊनि निघाला बाबांसी ॥ ११४ ॥ — अ. ५

बाबां सासिखां शिष्य सधरू

जव्हार अल्ली जाहले गुरु

मग दोघांचा जाहला विचारू

रहिवास करू रहात्यात ॥ १२५ ॥ — अ. ५

श्रीसदगुरु साईनाथ महाराज परमोच्च, परमार्थचे महामेरु असताना देखील त्यांनी जव्हारअल्लीचे शिष्यत्व पत्करले आणि या फकीराच्या नादाने रहात्यास राहू लागले —

गुरु नेणे शिष्याची कळा

शिष्य (बाबा) जाणे गुरुच्या अवकळा

परी न केव्हाही अनादर केला

स्वधर्म रखिला शिष्याचा ॥ १२६ ॥ — अ. ५

शिरडीस्थ बाबांच्या प्रेमी भक्तांना या फकीराच्या नादी बाबा लागलेले पाहून उद्दिग्नता आली. शिरडीचे सर्व भक्त मंडळ बाबांना नेण्यासाठी रहात्यास आले तेव्हा बाबा अति आदराने म्हणाले,

फकीर आहे महा क्रोधी

लागू नका तयाचे नादी

धरा की सडक शिरडीची ॥ १३८ ॥ — अ. ५

इतक्यात फकीर — बाबांचा सदगुरु — तेथे आला. शिर्डी ग्रामस्थांना पाहून तो कचरला, म्हणाला —

म्हणे मलाही घेऊनि चला

सवे मुलाला (बाबांना) नेऊं की ॥ १४१ ॥ — अ. ५

सन्त देविदासाने या बाबांच्या 'सदगुरु' फकीराचा वादविवादात पराजय केला व त्याला

शिर्डीतून हाकलून लावले. नंतर हा फकीर जव्हारअली वैजापूरास जाऊन राहिला.

कांही वर्षांनी तो शिर्डीस आला व बाबांना शरण गेला. बाबांची त्याने क्षमा मागितली.

आपण गुरु साई चेला

हा सर्व त्याचा (जव्हारअलीचा) श्रम निरसला

बाबानीही पूर्ववत सत्कारिला

शुद्ध जाहला पश्चात्तापे ॥ १५२ ॥ — अ. ५

बाबांनी येथे या घटनेने गुरुवर कशी प्रीती करावी हेच सर्व भक्तजनांना खतःच्या शुद्ध आचरणाने दाखविले आहे —

जेणे देहाचा जाळिला अभिमान

तेणेचि हा देह सार्थ की लाविला

तो मग कोणाचाही होईल चेला

साधावयाला परमार्थ ॥ १५८ ॥

हें गुरुशिष्याचे आचरित
साईनाथांचे परम भक्त
म्हाळसापतीनी करविले श्रुत
तैसेचि साद्यंत कथियेले ॥ १६२ ॥ — अ. ५

श्रीसदगुरु साईबाबांच्या चरित्राचे मनःपूर्वक चित्तन, मनन विचारपूर्वक केले तर असे दृष्टीस पडते की, बाबांनी 'गुरु' मानताना त्याची जात-पात, पंथ-भेद, धर्म, शिक्षण, वय, अनुभव पाहिला नाही. अत्यंत प्रेमभावनेने ज्याला गुरु मानले त्यावर पूर्ण श्रद्धेने सेवाधर्माचे आचरण केले व भक्तांना आदर्श भक्त कसे असावेत, आदर्श भक्तांनी कसे आचरण करावे, सेवाधर्म कसा पालन करावा याचेच उल्कृष्ट उदाहरण भक्त मंडळींपुढे ठेवले. आपण साईभक्तांनी श्रीसाईना 'सदगुरु स्थानी' मानून त्यांचेच अनुकरण करण्याचा अल्पसा जरी प्रयत्न केला. तरी आपण श्रीसाई गुरुकृपेने त्यात यशस्वी होवू असे आपणा सर्व साईभक्तांना वाटावयास हरकत नाही.

श्री. प्रभाकर कोळमकर
बोरीवली.

आणि मुग्धा बोलू लागली

— सौ. मृणालिनी प्रभाकर भुक्ते
११७/३८२९, नेहरूनगर,
कुर्ला (पूर्व), मुंबई-४०० ०२४.

"उँ श्री सच्चिदानन्द सदगुरु साईनाथ महाराज की जय!" हा जयघोष आम्हा सर्वांचाच नव्हे तर छोट्या मुग्धाचा सुद्धा जणू महामंत्र आहे. माझी मोठी मुलगी कु. वैशाली जी आज प.पू. बाबांच्या कृपाप्रसादाने MBBS च्या दुसऱ्या वर्षाला शिकत आहे. १९८२ सालच्या मे महिन्यात श्री साईबाबांनी कृपा केली व आम्हाला शिर्डीला बोलावून घेतले. आजपर्यंत माझ्याप्रमाणेच इतर साईभक्तांना पण हा अनुभव असेल की श्री साईची कृपा झाल्याशिवाय आपण शिर्डीला जाऊच शकत नाही.

आमची छोटी मुग्धा दोन वर्षे उलटून गेली तरी बोलत नव्हती. खुणेने सांगायची. तोंडाने विचित्र आवाज करायची. मोठी मुले वर्ष होण्यापूर्वीच बोलायला लागली होती. तिच्या त्या खुणा पाहून आम्ही फार व्यथित होत असू. आमचा शिर्डीला पाय लागायचा तो पहिलाच योग असल्याने, अभिषेक, दर्शन व लोकांची अलोट गर्दी यांची काहीच माहिती नव्हती. सकाळपासून रांगेत खूप ताटकळल्यावर श्री साईपर्यंत फक्त जाता आले, फर्तु पादुकांवर डोके ठेऊन लगेच पुढे जावे लागले. आम्ही उभयता मुग्धाला घेऊन बाहेर पडलो. मनात रुखरुख होती की दर्शन चांगले झाले नाही. मुग्धाला श्रीच्या चरणांवर घालायला मिळावयास हवे होते. आम्ही मंदिराभोवती एक फेरी मारली व मागील बाजूस आलो. आता मंदिरामधील गर्दी बरीच कमी झाली होती. मुख्य दरवाजातून प्रवेश बंद केला होता. माध्याह आरतीची वेळ होत होती. उजव्या बाजूच्या द्वारापाशी

एक दरवान उभा होता. मुग्धा माझ्या कडेवर होती. आम्हाला तिथे घुटमळताना पाहून त्यानेच विचारले, “अंदर आना है? दर्शन करना है तो अंदर आवो !” आमच्या पायात चपला तर तोच म्हणतो, “इधर रखो, हम देखते हैं।” आम्हाला त्याने आत सोडले. आत पाहिले तर शेवटचे काही लोक रांगेत होते. रांग मोठी होती, आम्ही पण रांगेत उधे राहिलो. आमच्याकडे फुले, प्रसाद वगैरे काही नव्हते, अगोदरच वाहून गेलो होतो ना! रांगेतून पुढे गेल्यावर परत आपले पादुकांवर डोके ठेवले व बाहेर आलो. समाधान झाले नव्हतेच. मुग्धाला श्रींच्या चरणावर घालायला मिळाले नाहीच. आम्ही पाठीभागच्या बाजूला दरवाजाजवळ थबकलो. तिथल्या दरवानाने उलट्या बाजूने आत जाऊ दिले. तिथे तेव्हा अजिबात गर्दी नव्हती. तिथून भटजीच्या हातात मुग्धाला दिले व चरणावर घालण्यास सांगितले. त्याने तिला चरणावर ठेवून बाजूला करताना दुसऱ्या कुणा भक्ताने वाहिलेल्या २१ नारळांचे तोरण दुसरा भटजी श्रींच्या गळ्यातून काढताना त्यातील एक नारळ सुटला व मुग्धाच्या अंगावर पडला. भटजीने तो उचलला व माझ्या हातात दिला, शिवाय प्रसाद व फुलांचा एक हार पण दिला. आम्ही त्या प्रसन्न मृतोंकडे पहात मंत्रमुग्ध झालो. मनोमन प्रार्थना केली ‘आमच्या मुग्धाला लवकर बोलायला येऊ दे’. तिथून बन्याच वेळाने आम्ही चावडीवर गेलो तिथे एका साधूने साईबाबांच्या अभिषेकाचे तीर्थ बाटलीत भरून दिले व मुग्धाला रोज पाजायला सांगितले. शिर्डीहून आम्ही घरी परतलो. मुग्धाला ते तीर्थ दररोज पाजू लागलो. ज्या दिवशी ते तीर्थ संपत्त्याबरोबर त्या दिवशी मुग्धा प्रथम बोलली “चाझबा! चाझबा!!” (साई बाबा, साई बाबा) खरोखर साईमाझलीची कृपा! मुग्धा नंतर भरभर बोलू लागली.

“श्री सच्चिदानंद सद्गुरु साईनाथ महाराज की जय!”

००००००००००

सर्वधर्म समभाव आणि साईबाबा

— श्री. रमेश डी. चव्हाण
साईनिकेतन, मु. पो. ता. नवापूर,
जिल्हा-धुळे, नवापूर-४२५४१८.

गेल्या दोन हजार कर्षांच्या काळात भारतात व भारताबाहेर अनेक धर्मसंस्थापक जन्माला आले व त्यांनी त्या त्या काळाची परिस्थिती लक्षात घेऊन जनतेच्या कल्याणासाठी वेगवेगळ्या नावाने अनेक धर्माची स्थापना केली; मनाला शांती मिळविण्याचे व जे काही आपण मिळविले ते सुखाने उपभोगण्याचे व चिरंतन काळ सांभाळण्याचे सामर्थ्य धर्मात व धार्मिक आचरणात आहे. सर्व मानवसमाजांची भाषा भिन्न असली... पेहराव भिन्न असले... चालीरिती भिन्न असल्या तरी आपापल्या धर्मानुसार ईश्वराच्या अस्तित्वाविषयीच्या त्यांच्या मुलभूत कल्पना एकच आहेत.

बुद्धने आपल्या धर्माची उभारणी समतेच्या पायावर केली. त्यांनी जातीभेदावर कठोर प्रहर केले; वास्तविक बुद्धधर्माची तल्वे अत्यंत उच्च आहेत परंतु कालांतराने मूलभूत तत्वांचा लोभ होत असल्याचे दिसते. असे असले तरी बुद्धाच्या थोरपणाला व त्याच्या उदात्त कामगिरीला त्यामुळे कमीपणा येत नाही.

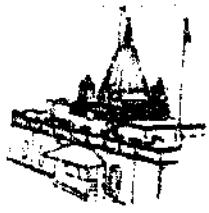
इस्लाम धर्माचे संस्थापक महमद पैगंबर यांनी सांगितले ते कुराणात आहे. माणसाने माणसाशी कसे वागावे, स्त्रियांशी व मुलांशी कसे वागावे, माणसाचे रोजचे कर्तव्य काय, रोज कसे आचरण ठेवावे, समाजात व कुटुंबात कसे वावरावे, मनावर ताबा कसा मिळवावा, दुर्गुणांचा त्याग करून कोणते सद्गुण कसे आत्मसात करावे, पापकर्मापासून कसे दूर रहावे, ईश्वर सर्वसाक्षी कसा आहे. येथून तेथून सर्व मुसलमान भाईभाई आहेत व त्यांनी परस्परांशी त्याप्रमाणे वागले पाहिजे हा महंमदाचा दंडक आहे; तर-

शीख धर्माचे संस्थापक गुरुनानक यांनी सत्याचरण, अन्यायाचा प्रतिकार व सर्वाभूती समभाव या तत्वांचा प्रचार केला. कोणी कोणावर चढाई करू नये; हिंदू असो वा मुसलमान असो प्रत्येकाने दुसऱ्या धर्माचा द्वेष न करता आपापल्या धर्माप्रिमाणे वागावे व कल्याण साधावे, ईश्वर सर्वत्र आहे हे ओळखण्याचे शीक. सत्यनिष्ठ, सदा आनंदी व सर्वांशी दयेची वागणूक ठेवणे हे शीख धर्माचे तत्व. या तत्वांचा पालन करणारा तोच खरा शीख. परंतु शीख बांधव या तत्वांचे कितपत पालन करताहेत हे आपण आज पहात आहोतच.

पारशी समाजाचे आद्य धर्मसंस्थापक झरतुष्ट यांनी अग्नीदेवतेची उपासना हेच पारशीयांचे मुख्य अंग आहे हे सांगितले. या धर्माच्या सर्व क्रियाकर्मात अग्नी देवतेला अत्यंत मोठे स्थान आहे. अग्नी म्हणजे प्राण सर्व प्राणीमात्रांचे, वनस्पतींचे व जगातील सर्व प्रमुख व्यवहार चालू ठेवण्याचे साधन म्हणजे अग्नी. उत्पत्ती आणि लय अग्नीच्याच द्वारे होतो. अग्नी म्हणजे प्रतिपावित्र. मनुष्याला जीवन देणारा व भस्म करणाराही अग्नीच. प्रत्येक पारशी अग्नीत परमेश्वरी स्वरूपाचा अंश पाहात असतो व त्याच्यापुढे आपापल्या सुखदुःखाची कहाणी सांगत असतो.

जैन धर्मात नवचैतन्य निर्माण करणारे महान तपस्वी महावीर होत. अहिसा, सत्य, ब्रह्मचर्य, अस्तेय व अपरिग्रह यांच्या सहाय्याने मोक्षप्राप्ती होते. मोक्षप्राप्तीची ही मुख्य साधने आहेत हा त्यांनी जनतेला दिलेला पहिला उपदेश. अहिसेसारखा परमश्रेष्ठ धर्म नाही. अहिसा परमो धर्मः असे महावीर मानतात.

वीरशैव धर्माला अभिनव व उज्ज्वल स्वरूप प्राप्त करून देणाऱ्या महात्मा बसवेश्वर यांनी सांगितले, “प्रत्येकाने काही ना काही उद्योग करावा. आळसात एक क्षणाही फुकट दवडू नये. दुसऱ्यावर केव्हांही अवलंबून राहू नये. कोणताही व्यवसाय वा धंदा नीच किंवा हलक्या दर्जाचा नाही. मनुष्याचा दर्जा त्याच्या गुणावर, विद्वतेवर, त्यागभावनेवर व कर्तृत्वावर ठरविण्यात यावा. जातपात ही दर्जा ठरविण्याची कसोटी मुळीच नव्हे. प्रत्येकाने परस्पराशी बंधुभावाने वागावे. स्त्रियांस कमी लेखण्यास येऊ नये. स्त्रियांची योग्यता पुरुषांच्या बरोबरीने आहे. त्यांना समाजात पुरुषांच्या बरोबरीने मान असावा” अशी

बसवेश्वरांची शिकवण होती.

हिंदू धर्मनि व्यास नावाचा पुरुष सर्वविश्रुत केलेला आहे. व्यास हा धर्मग्रंथ लिहिणारा व लोकोपयोगासाठी धर्माची मांडणी करणारा. हिंदूधर्माच्या इतिहासाची पहाट होण्याच्या समयी उद्भवलेला हा पुरुष अचाट सामर्थ्याचा होता. व्यास हा पहिला जगद्गुरु होय. अगदी अलीकडे स्वामी विवेकानंदांनी हिंदू धर्माची पताका सातासमुद्रापार नेली. ते म्हणतात- हिंदू धर्म शेंडीत नाही, बंडीत नाही; हिंदू धर्म जातीत नाही, मूर्तीत नाही, तो संस्कारात नाही वा नमस्कारात नाही, तसाच तो भोजनात नाही किंवा वर्जनात नाही, तर हिंदू धर्म कृतीत, अन्तःशुद्धीत, विश्वप्रीतित, समत्वात व जाज्वल्य सत्याभिमानात आहे. एकाच वाक्यात वैशिष्ट्ये सांगणारे संगतात ते म्हणजे “ब्रह्म सत्यम् जगत् मिथ्या” याचा अर्थ फक्त एकटे ब्रह्म हेच सत्य व शाश्वत आहे व हे सर्व विश्व मिथ्या म्हणजे खोटे होय. नितिनिष्ठा हा ब्रह्मविद्येचा पाया आहे. धर्मपालन करतांना आपले शरीर सुदृढ बनविणे हे प्रथमचे कृत्य आहे. पारलौकिक कल्याण व या लोकी अभ्युदय जो करतो तो धर्म अशी सर्वसाधारण स्पष्टता या धर्माबाबत आहे आणि शेवटी सांगितले आहे. संवेद सुखिनःसन्तु। सर्वे ऽसन्तु निरामयः। सर्वे भद्राणि पश्यन्तु। मा कश्चित् दुःखभाग भवेत्।

आता ख्रिस्त धर्म आणि संस्थापक येशू ख्रिस्त काय म्हणतो ते पाहू या. “आपण एकाच बापाची लेकरे असून तो सर्वश्रेष्ठ आहे.” प्रेमाने वागावे ही एक महान शिकवण ख्रिस्त धर्माची होय.

आता पावेतो बौद्ध, शीख, पारशी, जैन, वीरशैव, ख्रिस्त व हिन्दु या धर्माचा अतिसंक्षिप्तरित्या परिचय दिला आहे. या ठिकाणी ज्या धर्माचा उल्लेख केला आहे अथवा ज्यांचा राहिला आहे, अशा कोणत्याही धर्माची तुलना करावयाची नाही. हा श्रेष्ठ तो कनिष्ठ हा सांगण्याचाही हेतू नाही; उलट ज्याने त्याने आपल्या धर्माचा यथार्थ अभिमान बाळगावा व त्याप्रमाणेच आचरण करावे. कोणत्याही धर्मातील बहुजन समाज जो असतो त्याला धर्माचा आधारच हवा असतो. आपापला धर्म कसा सत्यं, शिवं, सुंदरम आहे असेच सर्वांनी मानले आंहे.

वेदातल्या ऋषीमहर्षींनी जे सांगितले, गीतेतल्या श्री भगवंतांनी जे सांगितले, महाभारत, रामायण रचणाऱ्या व्यास, वाल्मीकींनी जे सांगितले, शंकराचार्य, गौतमबुद्ध, महावीर, येशू ख्रिस्त, महंमद पैगंबर, इतरतुष्ट्र, बसवेश्वर इत्यादींनी जे सांगितले तेच-

शिरडीच्या साईबाबांनी आपल्याकडे येणाऱ्यांना आणि आपल्याकडे न येणाऱ्यांनाही सांगितले. तसे पाहता श्री साईबाबांनी नवीन असे काहीच सांगितले नाही. साईबाबांनी कुठल्याही नवीन धर्माची अथवा पंथाचीही स्थापना केली नाही असे असतांना आजपर्यंत पृथ्वीवर होऊन गेलेल्या लोकोत्तर साधुसंतांनी जे सांगितले ते आपल्या मोडक्या तोडक्या शब्दांत सांगितले पण त्यांच्या सांगण्यात व वागण्यात वेगळेपण आहे ते म्हणजे धर्मसमन्वयाच्या पुरस्कारात! धर्माचा अर्थ जर मानव्याचे परम कल्याण असाच असेल तर सर्व धर्म एकच आहेत असे साईबाबा म्हणत! धर्माधर्मात पडलेली ही भोंत खोटी आहे. ती फोडून काढा असे ते हात जोडून सांगत असत.

सर्वधर्म समभावाची शिकवण आजही शिरडी येथील बाबांच्या समाधी मंदिरात, द्वारकामाईत दिसते. हिंदू, मुस्लीम, पारशी, स्निश्चन, जैन, बौद्ध तसेच गुजराथी, मारवाडी मद्रासी, बंगाली, महाराष्ट्रीय व भारतातील साच्या जातीचे आणि जमातीचे अनेक भाषा बोलणारे आणि साच्या थरातले बाबांचे भक्त आणि उपासक एका मनाने आणि एका दिलाने एकत्र येऊन त्या सर्वधर्माचा समन्वय करणाऱ्या तत्वज्ञानाची, साच्या मानवजातीचे मंगल व्हावे अशी चिंता वाहणाऱ्या साईबाबांची पूजा आणि आरती करीत आहेत. श्री साईबाबा हयात होते त्यावेळी त्यांचे जे भक्त होते त्यापेक्षा आजकाल त्यांच्या भक्तांची संख्या अनेकपटीत वाढलेली आहे. याबाबतीत कोणी कोणावर सक्ती केलेली नाही. हे सारे आपोआप व स्वयंस्फूर्तीने घडून येत आहे. हे व्हायला काय कारण असावे.

साईबाबांनी मानव जातीचे भले केले. सर्वांचे भले व्हावे म्हणून झाटले. ज्याप्रमाणे अग्निनारायणाला जात नाही, हंडीतल्या अन्नपूर्णेला जात नाही, ब्राह्मणाचा अग्नि अन्न शिजवतो तद्वतच मुसलमानाचा अग्निही अन्नच शिजवितो. हंडीतल्या अन्नाने हिंदूच्या पोटात रक्त होते तद्वतच मुसलमानाच्या पोटातही रक्त होते. अन्न, अग्नि, माती यांना धर्म नाही. ते साच्यांना समान मानतात त्याप्रमाणेच साईबाबांही साच्यांना समान लेखीत. मुळातच त्यांचा अवतार मानवजातीच्या कल्याणासाठीच झालेला होता ते साच्यांना म्हणत-

“तुम्ही माझ्यावर आपला भार सोपवा. मी तो सहन करीन! तुमच्यांसाठी मी तो भार उचलीन!” साच्या जीवनभर त्यांनी दुसच्यांची दुःखे नाहीशी करून त्यांना सुखी करण्याचा अहर्निश प्रयत्न केला. एवढेच काय जगाचा निरोप घेतांनाही त्यांनी सांगितले.

“जरी हे शरीर गेलो मी टाकून तरी मी धावेन भक्तांसाठी! नवसास माझी पावेल समाधी, धरा दृढबुद्धी माझ्या ठायी। तुमचा मी भार वाहीन सर्वथा नव्हे हे अन्यथा वचन माझे...”

माझी समाधी तुमच्या प्रार्थनेला पावेल. केवढा हा दिलासा आणि म्हणून श्रीसाईबाबांच्या भक्तीभावाने असंख्य मानव्याच्या हृदयात एक विराट शक्ती निर्माण झाली आहे. या शक्तीने साईबाबांचे विश्वबंधुत्वाचे कार्य केले पाहिजे. भेदाभेदाची भिंत ढासळून जाऊन विश्वबंधुत्वाची एकमेव भावना निर्माण व्हावी हाच साईबाबांचा सर्वधर्म समभाव होय.

परस्परात प्रेमभाव, सलोखा निर्माण करणाऱ्या विश्वधर्माची आज फार जरूरी आहे, परस्पराबद्दल प्रेमभाव वाटला पाहिजे. विश्वधर्माशिवाय तंटे, बखेडे, मत्सर व आपसातील चुरस नाहीशी होणार नाही. श्रीसाईबाबांनी विश्वधर्माला पोषक माणसात बधुभाव जागृत करण्याचे कार्य जीवनभर केले.

श्री साईबाबांनी गरीब श्रीमंत यांना जवळ केले. कुणी मोठा नाही, कुणी छोटा नाही. सारी परमेश्वराची लेकरे आहोत. सर्वांनी प्रेमाने व सहकायाने वागले पाहिजे, अशी शिकवण दिली. जातीजमातीतील वैरभाव सर्व धर्माच्या....पंथांच्या...जातींच्या लोकांना जवळ करून त्यांनी नष्ट केला. धर्म भिन्न असले तरी या जगात परमेश्वर एकच आहे. म्हणूनच साईबाबा नेहमी सांगत असत. सबका मालिक एक! प्रत्येक धर्माच्या शिकवणीत

थोडाफार फरक असेल, तत्वे वेगळी असतील परंतु मनुष्यप्राणी हा इथून तिथून एकच आहे. प्रत्येकाने एकमेकांकडे मानवतेच्या दृष्टीकोनातून पाहिले पाहिजे. म्हणूनच साईबाबा हे सर्वधर्माचे प्रतिक होत.

श्री. खापडे यांची शिरडी दैनंदिनी

अनुवादक — साईनंद
गुरुवार, दिनांक १८.१.१९१२

आज नोंदण्यासारखे खूप आहे. मी सकाळी खूपच लौकर उठलो, प्रार्थना केली. पण अजूनही उजाडायला सुमारे तासाचा अवधी आहे असे दिसून आले म्हणून पुन्हा लवंडलो आणि मग वेळेवर उठलो. सूर्योदय झालेला पाहिला. मी, उपासनी, बापूसाहेब जोग आणि भीष्म यांनी 'परमामृत' वाचले. तहसिलदार साहेब प्रलहाद अंबादास, श्री. पाटे आणि त्यांचा लिंगायत सोबती आपापल्या स्थळी पोचले. शेवटच्या दोघांना 'निघा' अशी परवानगी नुकतीच मिळाली होती. आम्ही साईबाबांना ते बाहेर जातांना आणि काही वेळानंतर ते परत मशिदीत आल्यावर पाहिले. त्यांनी मला खूप चांगल्या प्रकारे वागविले आणि मी त्यांची सेवा करतांना त्यांनी मला दोन-तीन गोष्टी सांगितल्या.

ते म्हणाले, बरेच लोक त्यांचेकडे पैसे घेण्यासाठी म्हणून आले. पण त्यांनी तेव्हा कुणालाही विरोध केला नाही. घेणाऱ्यांनी घेतले. त्यांनी फक्त पैसे घेतलेल्या माणसांची नोंद केली आणि मग त्यांचा पाठपुरावा केला. भोजनासाठी ही मंडळी जेव्हा खाली उतरली तेव्हा त्यांनी त्यांना मारले आणि आपणाकडून नेलेले पैसे परत मिळविले.

दुसरी गोष्ट अशी होती की, एक आंधळा होता. तो येथे 'तवक्या' जवळ राहात असे. एका माणसाने लोभाने त्याच्या बायकोला पळविले. सरतेशेवटी पुढे त्या आंधळव्याचाही खून केला गेला. चांगली चारशे माणसांचा जमाव चावडीभोवती यावेळी जमला, आणि या घटनेचा निषेध केला गेला. ज्याने खून केला त्याचा शिरच्छेद करण्याची आज्ञा झाली. या हुकूमाची अंमलबजावणी गावातल्या मांगाकडे सोपविण्यात आली. त्याने कोणताही हेतू न बाळगता केवळ कर्तव्य कर्म म्हणून ती पाळली आणि खुन्याचा प्रतिअवतार म्हणून मांगाचा वंशज मुलगा जन्माला आला.

त्यांनी पुन्हा आणखीनं एक गोष्ट सांगायला सुरुवात केली. पण या दरम्यान एक अनोळखी फकीर आला आणि साईबाबांच्या पायांना स्पर्श करू लागला. साईबाबा तेव्हा मनातून संतापले असावेत किंवा त्यांनी आपल्या मनाची शांती आणि समतोलपणा राखून भरपूर चिकाटी दाखविणाऱ्या त्या फकिराला तेथून दूर केले. शेवटी तो तिथून निघाला. आणि बाहेर येऊन आवाराच्या भिंतीवर उभा राहिला. साईबाबा इतके संतापले की त्यांनी आरतीची पात्रे, भांडी आणि भक्तांनी थाळी थाळी भरून आणलेले खाद्य पदार्थ फेकून दिले, उडवून लावले. त्यांनी राममारुती बुवांना वर उचलले. त्यांनीच नंतर जाहिर केले होते की आपणाला आता वरच्या श्रेणीला बाबांनी पोचविले त्याबद्दल आपण अगदी

खूष आहोत. भाग्या नावाच्या एका इसमाशी आणि एका खेडूत मुलाशी साईबाबा काहीसे फटकळरून वागले. सितारामने आरती आणली आणि मग आम्ही नेहमीच्याच पद्धतीने पण काहीसे घाईघाइने ती पूर्ण केली. म्हाळसापतीचे चिरंजीव मार्तंड यांनी मात्र यावळी चांगलेच मनोधैर्य दाखवून आरतीच्या बाबतीत उडालेला गोंधळ टाळला, उत्तम मार्गदर्शन केले. आरती सुरु झाली नाही तोच ती आटोपती घेण्यात आली हे जे असे झाले त्याला कारण म्हणजे, साईबाबा आपल्या नित्याच्या ठिकाणाहून बाहेर पडले. आरती संपण्यापूर्वी साईबाबा आपल्या नेहमीच्या बैठकीच्या जागी पुन्हा जाऊन बसले आणि दर्शनानंतर भक्त नेहमीप्रमाणे घरेघरी गेले. फक्त आज उदी वैयक्तिक लाविली गेली नाही, ती बाहेर ठेऊन दिलेली होती. साईबाबा आज रागावलेले नव्हते पण या सर्व गोष्टी त्यांनी लीलया म्हणून केल्या. या सर्व गोष्टीमुळे आम्हास उशीर झाला. त्यामुळे तात्या पाटलांनी आपल्या वडिलांच्या निधनाबद्दल तेराव्या निमित्त दिलेल्या भोजनास आम्हास उशीरच झाला. ४-३० वाजेपर्यंत आम्ही आमचे भोजनच करू शकलो नाही. वेळ मिळाला नाही म्हणून म्हणा पण काहीसे उशिरानेच मी श्रीसाईच्या दर्शनास गेलो पण एव्हाना ते नेहमीच्या फेरफटक्यासाठी बाहेर पडले होते. आम्ही नित्याप्रमाणे त्यांना प्रणाम केला. वाड्यात आरती नित्याप्रमाणे झाली. आज मेघाची प्रकृती खूपच बिघडली होती. त्याला धडपणे उभेही राहता येत नव्हते. आज रुत्रीच त्याची जीवन ज्योत मालविली जाणार असे भाकित बाबांनी केले होते. आम्ही नंतर सायंकाळच्या चावडी मिरवणुकीला हजर राहिलो. मी मोरचेल नेहमीप्रमाणे घेतला होता आणि सांयकाळी सर्व काही ठीक होते. सीतारामने आरती केली. रुत्री भिष्मांचे भजन आणि दिक्षितांचे रामायण असे कार्यक्रम झाले.

साई नमस्कार

असो तुला साई माझा सदा नमस्कार
तुझ्या दया दातृत्वाला अंत नाही पार॥१॥

तुझ्या कृपेने रे होतील, फुले फत्तराची।
तुझ्या कृपेने रे होतील, मोती मृत्तिकेची॥२॥
तुझ्या कृपेने रे होईल, सर्प रम्य हार॥३॥
तुझ्या कृपेने रे होईल, सुधा त्या विषाची।
तुझ्या कृपेने रे होईल, उषा त्या निशाची॥४॥
तुझ्या कृपेने सिंधु मधला, बिंदु जरी मिळेल।
तरी प्रभो शतजन्माची, मम, तृष्णा शमेल॥५॥
तुझी म्हणोनी आले, बाबा बघत बघत द्वार॥६॥

— कृ. आरती अनिल कालेवार
गणेश चौक, बदलापूर

राष्ट्रीय एकात्मता आणि साईबाबांची शिरडी

— श्री. भास्कर गो. जोशी

साईप्रसाद, ४२ श्रीकृष्ण
नगर, बोरीवली (पूर्व),
मुंबई-४०००६६.

आजकाल आपल्या भारतात प्रत्येकाच्या तोंडी एकच विषय घोळतो आहे, तो म्हणजे राष्ट्रीय एकात्मता. सध्य परिस्थितीत नित्य घडणाऱ्या हिसाचाराबद्दल चिंता लागून राहिली आहे. ह्या अशांत वातावरणात खरी राष्ट्रीय एकात्मता पहावयाची असेल तर श्रीसाईबाबांच्या शिरडी शिवाय दुसरे स्थान नाही. येथे मनुष्य आपला धर्म, जात, भाषा, सर्व काही विसरतो, स्वतःला सुद्धा विसरतो. फक्त त्याचे एकच ध्यान असते ते बाबांचे, चिंतन असते ते बाबांच्या नावाचे. त्याचा धर्म एकच माणूस धर्म, जात एकच ती म्हणजे भक्त आणि भाषा एकच प्रेमाची. येथे एक विलोभनीय दृश्य दिसते. भक्त एकत्र जमून एकमेकांना बाबांचे अनुभव सांगण्यात दंग होतात, त्यांना त्यात भाषेची अडचण येत नाही. सर्व जाती जमातीचे लोक बाबांना अभिषेक करतात, त्यावेळी धर्माची अडचण येत नाही. हिंदू, मुसलमान, पाश्ची, शीख, खिश्वन सगळे एकमेकांच्या मांडीला मांडी लावून अभिषेकाला बसतात, सत्यनारायणाची पूजा सुद्धा करतात. त्यांच्या वागण्यात, बोलण्यात प्रांतीयतेचा वास नसतो, धर्माभिमान किंवा भाषाभिमान नसतो. त्यांना फक्त एकच माहीत असते, ते म्हणजे साईबाबांची आपण लेकरे आहोत. स्वतः साईबाबा धर्मभेदाच्या पलीकडे होते. ते हिंदू होते की मुसलमान हा एक संशोधनाचा विषय आहे.

आपले संत सत्युरुष जाती, धर्म, पंथ असा कुठल्याच प्रकारचा भेदभाव मानीत नव्हते. सर्व धर्मसमभाव ही त्यांची शिकवणूक होती. त्याचाच परिणाम म्हणजे राज्यकर्ते धर्मसहिष्णू होते. छत्रपती शिवाजी महाराजांनी मोगलांविरुद्ध मोहीम उघडून हिंदू पदपातशाहीची स्थापना केली ती मोगल परकीय होते म्हणून. महाराजांच्या सैन्यात हिंदूं बरोबर मुसलमानही अधिकारी होते. हीच परंपरा पुढे चालू राहिली. मुसलमानांनी येथेच वास्तव्य करून भारत देश हाच स्वतःचा देश मानला. बुद्ध व शीख ह्या दोन्ही धर्माचा उगम हिंदू धर्मातूनच झाला आहे. मुसलमान व खिश्वन ह्यांचे पूर्वजही हिंदूच होते. धर्म बदलला म्हणजे संस्कृती बदलत नाही, राष्ट्रीयत्व बदलत नाही. पुढे इंग्रजांचे आक्रमण झाले व त्यांनी आपले राज्य स्थापन केले. त्यांच्या विरुद्ध भारतीय जनता सर्व भेद विसरून एक झाली व यशस्वीपणे इंग्रजांना तोंड देऊ भारतीयांनी आपले स्वातंत्र्य परत मिळविले. परंतु स्वराज्यात मात्र सर्व भेद पुन्हा उफाळून वर आले व राष्ट्रीय एकात्मतेला तडा गेला.

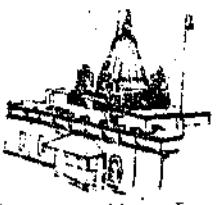
अशा कठीण परिस्थितीत आपल्याला तारणारा एकच अर्वाचीन संत सत्युरुष आपल्या नजरेसमोर येतो, तो म्हणजे शिरडीचे श्रीसाईबाबा. त्यांची शिकवण म्हणजे सर्वधर्मसमभाव

त्यांच्या शिकवणुकीचा प्रचार सर्वत्र व्हावयास हवा. साईबाबांची नुसती देवळे उभारून व पूजा आरती करून हे काम होणार नाही तर ह्या देवळांतून त्यांच्या विचारसरणीचा जास्तीत जास्त प्रचार करावयास हवा. प्रत्येक भारतीयाच्या मनात सर्वधर्मसमझाव तसेच राष्ट्रीय एकात्मतेची भावना जागवली पाहिजे. राष्ट्रीय एकात्मतेचे एकच आशास्थान आहे, आणि ते म्हणजे शिरडीचे श्री. साईबाबा.

श्री साईबाबांच्या उदीचा चत्मकार

— सौ. कमल बा. रेखी
बी/१, लक्ष्मीसदन-रामगडली,
एस. व्ही. रेड, कांदिवली (प.)
मुंबई- ६७.

माझी थोरली मुलगी सौ. वृषाली काणे गेल्या मे महिन्याच्या सुट्टीत डोंबिवलीहून माझ्याकडे राहाण्यास तिच्या मुलीसह आली होती. ती सुट्टा निसीम साईभक्त आहे. सुट्टी असल्यामुळे तिने 'श्रीसाईसत्चरित' या पोथीचे सात दिवसांचे पारायण केले. समाप्तीच्या रात्री ११-१२॥ च्या दरम्यान तिचे पोट एकाएकी मनस्वी दुखू लागले. तिला काही सुचेना. आम्ही सर्वजण घाबरून गेलो. आमचे फॅमिली डॉक्टर जोशी हे आमच्या समोरील इमारतीत ४ थ्या मजल्यावर राहत होते. परंतु माझ्या पतीला दम्याचा त्रास होत असल्याने त्यांनाही जिना चढणे शक्य नव्हते. डॉक्टरांकडे एवढ्या रात्री कोण जाणार हा प्रश्न पडला. मुलीच्या हातून पारायणाच्या बाबतीत काही चूक तर झाली नसेलना! असाही प्रश्न वारंवार मनात येऊ लागला. ती वेळ विचार करीत बसावयाची नव्हती. मी त्वरीत देवघरात गेले. बाबांच्या पोथीला, तसबिरीला नमस्कार केला, हळदी कुंकू वाहिले. देवघरातल्या डबीतून उदी घेतली व बाबांना म्हणाले, 'माझी मुलगी काही चूकली असल्यास तिला सांभाळून घ्या.' तिला पाण्यातून उदी दिली, कपाळी लावली व लगेच मी डॉक्टर दिलीप जोशी यांना बोलावण्यास निघाले. तोच माझी मुलगी म्हणाली, आई! जरा थांब मला ढेकर आला आहे, पांधे मिनिटे आपण वाट पाहू. अनुकाय चमलकार! हळूहळू तिला सारखे ढेकर येत गेले व पोटाचे दुखणेही हळूहळू कमी होत गेले; आणि अर्ध्या तासातच ती शांत झोपी गेली.

बाबांची किमया

— श्री. गुरुनाथ विष्णु पन्हाळकर
३१२ डी, रंकाळवेस,
कोल्हापूर.

तो गुरुवारचा दिवस होता. मी देवघरात देवाची पूजा करीत होतो. पूजा संपत आली होती. देवघरात समई जवळ श्री. गुरुदत्ताचा फोटो, त्याच्यावरील बाजूस श्रीबाबांचा फोटो! देवघरातील वरील मोकळ्या जागेत कपडे वाळत घालण्यासाठी काठ्या आडव्या लावल्या आहेत. त्यावरती कपडे वाळत घातले होते. माझा पुतण्या वाळलेले कपडे काढण्यासाठी तेथे आला आणि काठीने कपडे काढू लागला, कपडे खाली पडले. त्याच्या हातून काठी निसटली व ती काठी देवघरात लावलेल्या पेटल्या समईवर पडली. हे बघून माझ्या पोटात धस्स झाले. मला वाटले की पेटती समई खाली पडणार!

परंतु भक्त हो! म्हणतात ना बाबांची कृपा अथवा किमया फार थोर! ती काठी समईवर पडून बाजूला पडली आणि आश्चर्याची गोष्ट अशी की पेटती समई अजिबात खाली पडली नाही. (असे म्हणतात, पेटती समई अथवा निरांजन खाली पडू नये.) बाबांनी त्यावेळी एक प्रकारची किमया केली. आमचे संकट निवारण केले. मी बाबांचे मनोमन फार आभार मानले व त्यांना प्रार्थना केली की अशीच तुमची कृपा दृष्टी सर्व साईभक्तांवर सदोदित राहो.

माया

— श्री. शाम जुवळे
जनार्दन भुवन, ९ छविलदास मार्ग,
दादर (प.), मुंबई - २८.

मायेच्या बाबतीत युगानुयुगे मानवाचा विचार-प्रवाह सारखा वहात राहिलेला आहे. कालचक्राप्रमाणे मायेच्या विषयीचे हे विचार-चक्र अखंडपणे चालूच आहे. मानवाची शक्ती कितीही बलाद्य मानली तरी या बाबतीत ती असमर्थच ठरलेली आहे. मानवाची बुद्धी परमेश्वराने उपलब्ध करून दिलेल्या गोष्टींचा आधार घेवूनच या विश्वामध्ये नेहमी वावरत आलेली आहे. मानवाला सर्वस्वी स्वतःची अशी स्वतंत्र कृती दाखविता येणार नाही. परमेश्वराचे या बाबतीत कौतुक करावे तेवढे थोडेच आहे.

“माया” या संस्कृत शब्दात “मा” म्हणजे नाही व “या” म्हणजे “जी” असे हे दोनच शब्द आहेत. या विश्वातील सर्व अनर्थाला, सर्व अज्ञानाला तसेच सर्व अविद्येला मूळ कारण म्हणजे ही मायाच होय. जिचे मुळात अस्तित्व नाही ती एवढी बलाद्य

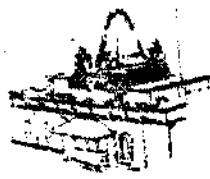
ठरली आहे, तर तिने स्वतःचे स्वतंत्र अस्तित्व धारण केले असता अखिल विश्वाची केवढी दुर्दशा उडेल याची कल्पना करणेही कोणाला शक्य होणार नाही. या बाबतीत सत्य हे आहे की ज्या दयाधन विधात्याने ही विश्व-निर्मिती केली आहे, त्याचा त्रिकालाबाधित शुद्ध हेतू सर्वांचे कल्याण असावे हाच आहे. त्याने आजतागायत अकल्याण कोणाचेच केलेले नाही व पुढेही तसे करणे सर्वथा असंभवनीय आहे. विधात्याने संपूर्णतया अभेदवृत्ती धारण करून विश्वात निर्मिलेल्या विविधतेत जेव्हा जेव्हा मानव भेदाचा त्यावर घाव मारतो तेव्हा वैयक्तिकरित्या तो मानव स्वतः तर दुःखी होतोच परंतु या बिघाडपणात जे इतर लोक त्याचे साथी बनतात त्यांनाही त्या दुःखाची झळ लागल्याशिवाय रहात नाही. विश्वातीत कार्य-कारण मीमांसा इतकी गुंतागुंतीची आहे की तिचा संपूर्णतया उलगडा माणसास होणे केवळ अशक्यप्राय आहे. म्हणून माया तरून जाण्यास परमेश्वराचीच मानवाला गरज लागते, हे त्रिवार सत्य आहे.

भर दुपारी सूर्यनारायणाच्या तळपत्या उन्हात डोळ्यांना मृगजळाचा भास होतो तद्वतच मानवाच्या स्वार्थी नजरेला मायेचा उपसर्ग होत असतो. स्वार्थ हा भेद-निर्दर्शक असल्यामुळे स्वार्थी माणसाच्या सुखाची शकले उडवीत असतो. परिणामी माणूस सतत भयाच्या व दुःखाच्या छायेखाली वावरत असतो.

मायेच्या श्रमिक उत्पत्तीस देवाची शक्ती कारणीभूत होत असल्यामुळे शिवाची शक्ती म्हणून मानलेल्या देवी पार्वतीस “आदि-माया” म्हणून संबोधिले जाते. देवाने स्वतःच्या शक्तीद्वारा हे सारे विश्व निर्माण केलेले असल्यामुळे विश्वातील यच्चयावत हालचाली हा त्याचा मायिक-खेळ [क्रीडा] म्हणून सर्व संतपुरुष मानीत आलेले आहेत. याच कारणास्तव संतांना सुख दुःखादि द्वंद्वाची बाधा असत नाही. देव खेळ खेळून खेळवेगळा रहात असतो. देवाची अंतःकरणपूर्वक आराधना करणाऱ्या प्रिय भक्तालाही देव आपल्यामध्ये सामावून घेवून या मायिक खेळाची बाधा होऊ देत नाही. देव आणि भक्त यांचे नाते अटूट असले तरच या खेळातील हार-जीत भक्ताला आपल्या ध्येयापासून वंचित होऊ देत नाही वा करू शकत नाही. देवाची भक्तावरील कृपा ती हीच होय. देवाची कृपा व भक्ताची देवाविषयी कृतज्ञता या दोन सख्या बहिणीचे सख्य जमले म्हणजे पृथ्वीतलावरील कोणतीही शक्ती त्यांना अलग करण्यास यशस्वी होत नाही. दैवी शक्तीपुढे असुरी शक्तीचा पराजय हा ठरलेलाच असतो.

संतश्रेष्ठ ज्ञानेश्वर महाराज आपल्या हरिपाठात म्हणतात — “निजवृत्ति हे काढी। सर्व माया तोडी। इंद्रियासवडी लपू नको ॥” मायेच्या आश्रयाने भवसागर तरुन जाणे शक्य होत नसल्यामुळे ज्ञानेश्वर माऊलीला माया तोडून टाकण्याचा उपदेश लोक कल्याणास्तव करावा लागला.

समर्थ रामदास आपल्या श्री दासबोधात उपदेश करतात — “साधु निश्चय करिती एक, आत्मा सर्वत्र व्यापक। येर हे अवघेची माझक, सचराचर ॥ चित्री लिहिली सेना, त्यात कोण थोर, कोण साना। हे तुम्ही विचाराना, आपुले ठाई ॥” मायेचा हा लट्ठा संसार पाहून जनहितासाठी समर्थानी कळकळीचा उपदेश येथे केला आहे.

कलियुगात आणि त्यातल्या त्यात आजच्या विज्ञान-युगात मायेच्या विळळ्यात सापडून सर्वत्र विनाश घडून येत असता मानव अजून मायेच्या बाबतीत एवढा गाफील राहिलेला आहे, याचे कारण ज्याचे पूर्व सुकृत धड आहे तोच भाग्यवान भक्त मायेच्या अतीत राहू शकतो. जात्यात घातलेल्या धान्याच्या प्रत्येक कणाचे जसे भरडून पीठ होते तसेच मायेच्या पीठाच्या गिरणीत सर्व लोक स्वतःचा नाश स्वतःच ओढवून घेत असतात. अपवादात्मक काही थोडेसे धान्याचे कण पीठं न होता धडधाकट रहात असतात; तद्वतच काही थोडेसे भाविक भक्त मायेच्या जाव्यात न सापडता परमेश्वर कृपेने पैलतिरी सुखरूप जावून पोहोचतात. भगवान श्री सूर्यनारायणाच्या कल्याणकारी प्रकाशाप्रमाणेच परमेश्वरी कृपा उपलब्ध आहेच आहे, अंतःकरणाची कवाडे उघडी ठेवण्याचीच तेथे खोटी आहे, हेच येथील त्रिकालाबाधीत सत्य आहे.

विश्वाच्या संदर्भात जशी माया तशी प्रत्येक जीवाच्या बाबतीतील वासना होय. मायेचा पाश तोडणे जसे कठीण आहे तसेच वासनेवर विजय मिळवणे दुरापास्त आहे. मूळ दैवी शक्तीचा अविवेकाने गैरवापर केला असता माणूस वासनेच्या आहारी जावून स्वतःचा नाश स्वतःच ओढवून घेत असतो. वासनेवर नियंत्रण न ठेवल्यामुळे आजची ही बिकट परिस्थिती माणसावर गुदरलेली आहे. विवेकाचा जेथे अभाव दिसून येतो तेथेच वासना आपला प्रभाव दाखविण्यासाठी पुढे सरसावत असते. देह बुद्धी ही वासना बळावण्यास कारणीभूत होत असते. वाळवी जशी घर पोखरून काढते तशी वासना बुद्धीला विपरित बनवित असते. बुद्धी विपरीत होणे म्हणजे विनाशाला निमंत्रित करणे होय. सद्बुद्धीपासून वासना नेहमी दूर रहात असते. जगाविषयीची आसक्ती ती माया होय व देवाविषयी भक्ती ते प्रेम होय.

जागतिक विद्येमध्ये माणूस कितीही प्रवीण बनला तरी मायेच्या अंधकारातून स्वतःची सुटका करून घेण्यास असमर्थ ठरतो. उलट अशा विद्येने माणूस हुरळला जावून व्यसनी व दुःखी-कपटी बनला जातो, असेच संत -पुरुष सांगत असतात. आत्मियतेचा सद्गुण त्याच्या अंगी असत नाही. परिणामी तो साध्या माणुसकीला देखील पारखा बनला जातो. एवढ्याचसाठी अध्यात्म-विद्या जी सर्वश्रेष्ठ मानली गेली आहे, तिचा अंगिकार करण्यास संतपुरुष कळकळीने बजावित असतात. अध्यात्म -विद्या ही बुद्धीमध्ये ज्ञानाचा प्रकाश पाढीत असते. या ज्ञानाच्या प्रकाशाने मायेचा पडदा दूर सारला जावून माणसाला आत्मदर्शनाचा लाभ होत असतो. आत्मदर्शनानेच मानवी जीवन प्रकाशित केले जाते. प्रकाशमान जीवन जीवाला आनंद व शांती प्रदान करीत असते. कृत्रिम सुखाने माणसाच्या मनाला कधीच शांती मिळत नाही. बाह्य सुधारणा घडवून आणल्याने माणूस सुखी होत असल्याचा नुसता भास होत असतो. अंतरंगात तो अशांत व अतृप्तच असतो. अशांत व अतृप्त मन उगाचच इतरांचा हेवा तसेच द्वेष करीत असते. अशाने माणसाचा विकास घडून येण्याएवजी माणूस अधिकाधिक विकारी बनत असतो. विकृत बनलेल्या मनावर माया नेहमी झडप घालीत असते. अशान, अविद्या वगैरे मायेचेच प्रकार होत. क्षणाक्षणाला माणसाला जे जागृत ठेवीत असते तेच खेरे शिक्षण होय. अशा शिक्षणानेच माणूस